

ESIPUHE

Maaseudun palvelujen väheneminen on ollut viime aikojen kestopuheenaihe. Vaihtoehtoisia tapoja tuottaa palveluja on koetettu kehittää ja osin siinä on onnistuttukin. Silti monin paikoin tilanne on se, että tarvittavat palvelut ovat siirtyneet entistä pidemmän etäisyyden taakse tai niitä on saatavilla entistä harvemmin. Toisten palvelujen kohdalla tämä on täysin luonnollista ja hyväksyttävää, sillä ihmiset eivät tarvitse kaikkia palveluita koko aikaa lähellään. Joidenkin palvelujen tarve on joko satunnaista tai niitä voidaan tarjota yhtä lailla myös esimerkiksi puhelimen välityksellä. On kuitenkin palveluita, jotka on oltava lähellä ja joita tarvitaan jatkuvasti.

Tässä tutkimuksessa etsitään maaseudun asukkailta vastauksia siihen, mitkä palvelut ovat heille tärkeimpiä ja miten he haluavat heille palveluja tuotettavan. Maaseudun asukkaille haluttiin antaa mahdollisuus itse ilmaista, minkä he kokevat itselleen hyväksi, koska he ovat asian parhaita asiantuntijoita. Kyselylomake lähetettiin 1000:lle maaseutu- ja taajamamaisen alueen asukkaalle, joista yli puolet vastasi kyselyyn. Se osoittaa, että aihe koskettaa ihmisiä läheltä.

Työn laati KTM Miia Mäntylä, jota avusti joukko Levón-instituutin muuta henkilökuntaa. Tutkimuksen esitti rahoitettavaksi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä ja rahoitti maa- ja metsätalousministeriö. Kiitokset KTM Eija Rissaselle, joka antoi arvokkaita ideoita ja palautetta työn edistyessä. Kiitokset myös tietokoneajot tehneelle Anne Vankalle, raportin taittaneelle Merja Kokolle ja kyselyssä avustaneelle Kauko Ritamäelle.

Vaasassa helmikuussa 2003

Jouko Havunen
Levón-instituutin johtaja

SISÄLTÖ

ESIPUHE	1
TIIVISTELMÄ.....	4
JOHDANTO	5
Tutkimusasetelma	6
Tutkimuksen toteuttaminen.....	7
Edeltäneen tutkimusvaiheen tulokset.....	9
MAASEUDUN ASUKASKYSELYN TULOKSIA.....	11
Vastaajien taustatietoja	11
Palvelujen etäisyyksistä	12
Palvelujen käyttö.....	16
Palvelujen tärkeys.....	19
Hyvä palvelu tärkeää kaupassa	21
Postipalveluja suoraan kotiin	23
Internet korvaa lähipankkia	24
Lyhyt koulumatka lähikoulun tärkein etu	25
Parhaat tavat korvata palveluja	27
Halukkuus itse edistää palvelujen tuottamista	30
Muuttohalukkuus.....	30
MAASEUDUN ASUKKAIDEN JA YRITTÄJIEN NÄKEMYKSET LÄHELLÄ TOISIAAN	33
YHTEENVETO	37
JOHTOPÄÄTÖKSET JA EHDOTUKSET.....	40
Ehdotuksia paikallistason toimintatavoiksi	41
Aluepoliittiset johtopäätökset	42
LÄHTEET.....	44
LIITTEET	

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on antaa kuva maaseudun harvnevasta palveluverkostosta asukkaan näkökulmasta. Työssä selvitetään palveluverkon muutoksen vaikutusta maaseudun olosuhteisiin sekä tarkastellaan, miten nykyisten palvelujen väheneminen voidaan korvata. Hankkeen on rahoittanut maa- ja metsätalousministeriö.

Tutkimuksen kohteeksi valittiin neljä seutua eri puolilta Suomea sillä perusteella, että niissä kolmen peruspalvelun (kauppa, koulu, pankki) toimipaikat ovat vähentyneet 1990-luvun aikana vähintään 10 %. Tutkimuskunnat ovat Alastaro, Loimaan maalaiskunta, Mellilä, Koski (TI), Karinainen, Tarvasjoki, Marttila, Halikko, Vampula, Punkalaidun, Saari, Uukuniemi, Heinävesi, Kerimäki, Savonranta, Outokumpu, Polvijärvi, Liperi, Kesälahti, Kivijärvi, Kyyjärvi, Karstula, Pylkönmäki, Saarijärvi, Soini, Puolanka, Vaala ja Vuolijoki. Tutkimuskunnat ovat samat kuin tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa, joka koski pääasiassa maaseudun yrittäjien näkemyksiä palvelutarpeistaan. Tutkimus julkaistiin nimellä Monesta yhdeksi - maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet.

Maaseudun asukkaat pitävät tärkeimpinä oman paikkakunnan palveluina terveyskeskusta, kauppaa ja apteekkia. Ne koettiin vaikeaksi korvata mitenkään. Yleisimmin vastaajat ehdottivat palveluiden vaihtoehtoisiksi tarjoamista-voiksi palvelujen yhdistämistä ja Internet-pohjaisia palveluja. Muina mahdollisina tapoina mainittiin yleensä kiertävät palvelut sekä asiointiliikenne ja yleensäkin liikenneyhteyksien kehittäminen. Useimmat vastaajat tuntuivat alistuneen siihen tosiasiaan, että tulevaisuudessa he joutuvat itse hakemaan palvelunsa yhä kauempaa. Toisaalta toivottiin myös entisten palvelujen paluuta sekä valtion tukea maalla asumiseen ja yrittämiseen.

Maaseudun kannalta lohduttava havainto oli se, että palvelujen tai niiden puutteen takia ollaan harvoin valmiita muuttamaan pois paikkakunnalta. Nuoret tosin lähtevät opiskelemaan ja vanhemmat sanoivat muuttavansa lähemmäs palveluja siinä vaiheessa, kun eivät enää kykene nykyisellä paikalla terveydellisistä syistä asumaan. Luonto, oma koti, viihtyisä alue ja työ sitovat ihmisiä maalle. Toisaalta nimenomaan työn ja opiskelupaikkojen puute myös vievät ihmisiä maalta pois.

Maaseudun asukkaiden ja yrittäjien tarpeet eivät juuri poikkea toisistaan. Heille voidaan tarjota palveluja pääosin samalla tavoin. Yrityksillä tosin sähköiset palvelut ovat hieman suuremmassa merkityksessä kuin asukkailla. Vanhimmille asukkaille Internet-palvelut eivät sovi. Tärkeintä palvelujen tarjonnassa on kuitenkin palvelun saannin helppous. Tätä edistää se, että palveluja tarjotaan mahdollisimman monella tavalla. Siten jokaiselle löytyy sopivin tapa.

AVAINSANAT: maaseutu, julkiset palvelut, yksityiset palvelut

JOHDANTO

Maaseudulla palvelujen tarjonta on monessa mielessä haasteellisempaa kuin kaupungeissa. Palvelujen järjestämistä vaikeuttavat pitkät välimatkat, hajallaan oleva asutus, huonot julkiset liikenneyhteydet, pieni palvelujen käyttäjämäärä ja maaseudun väestön ikärakenne. Palvelutarpeet ovat moninaiset, esimerkiksi erilaisista työajoista ja perherakenteista johtuen. Olemassa olevat palvelut ovat kuitenkin keskittyneet kaupunkeihin ja kuntakeskuksiin. Ne myös sopivat toimintamalliltaan parhaiten taajamiin. (vrt. Harjunpää 1992: 9.)

Julkiset resurssit palvelujen tarjoamiseen ovat rajalliset. Sitä osaltaan vielä korostaa kunnan osastojen työtehtävien tarkka rajaaminen ja siitä johtuva toiminnan tehottomuus. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että saman ihmisen luona saattavat käydä peräkkäin ensin kodinhoitaja ja sitten terveydenhoitaja, koska he eivät voi tehdä toistensa töitä. (vrt. Harjunpää 1992: 9.) Valtio on vetäytynyt monien palvelujen tarjoamisesta niin, että 1990-luvulta alkaen palvelujen saatavuus on riippunut entistä enemmän asuinkunnasta. Kehitys on suosinut palvelujen keskittämistä (Andersson 2002: 64). Lain säätämät palvelut ovat pysyneet ennallaan, kun taas väestömäärä, joka maksaa palveluista, on vähentynyt. Tämä johtaa yksittäisen kunnan kannalta taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen. Tämä taas saattaa johtaa kuntaliitoksiin, joiden pelätään entisestään lisäävän palvelujen keskittämistä ja haja-asutusalueiden tilanteen heikkenemistä.

Kajaanin kehittämiskeskuksessa tehdyn tutkimuksen mukaan maaseudun asutus, rakennuskanta ja työpaikat ovat voimakkaasti keskittyneet taajamien lähialueille: maaseudun rakennuksista lähes 80 %, väestöstä yli 80 % ja työpaikoista 85 % sijaitsee alle 10 kilometrin etäisyydellä taajamista. Maaseudun ja taajaman raja on asukas- ja rakennustiheydellä sekä elinkeinorakenteen monipuolisuudella mitaten hyvin jyrkkä. (Keränen 2002.) Tämä heijastuu vielä voimakkaammin palvelujen tarjontaan.

Perinteisesti elävän kylän tunnusmerkkeinä on pidetty kauppaa, koulua ja postia. Jos yksi näistä kolmesta palvelusta on hävinnyt, niin vähitellen myös kaksi jäljelle jäävää on poistunut. Palvelujen häviämisessä kyseessä on ollut monimutkainen, itse omaa kehityskulkuaan vahvistava prosessi. Siinä ovat yhdistyneet yleinen elinkeino- ja väestörakenteen muutos, kaupan palvelurakenteen muutos sekä kuntien talouskehitys. Nämä kehityskulut sekä heijastavat että itse aiheuttavat yleistä yhteiskunnallista muutosta. Pääsääntöisesti seurauksena on ollut maaseudun väkimäärän väheneminen ja väestön keskittyminen kasvukeskuksiin. Muutto maaseudulta kaupunkeihin ja Etelä-Suomeen on puolestaan vaikuttanut maaseudun palveluvarustukseen ja heikentänyt maaseudun toimintaedellytyksiä.

Koska tietyt peruspalvelut ovat välttämättömiä maaseudun väestölle ja maaseudulla tapahtuvalle yrittämiselle, on toimintojen supistumisen vaikutuksia arvioitava ja koetettava keksiä supistumista ehkäiseviä ja korvaavia palveluratkaisuja. Palvelujen turvaamisen edellytyksiä ovat ennakkoluulottomat kokeilut sekä kuntien, kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden yhteistyö (Andersson 2002: 67; Lehtola 2002: 62).

Tämä tutkimus on osa laajempaa maaseudun palveluverkosta koskevaa tutkimusta. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa on tutkittu palvelujen vähenemisen merkitystä yritystoiminnalle sekä vähenevien palvelujen korvaamisesta. Tässä tutkimuksessa keskitytään maaseudun ei-yrittäjäväestöön ja heidän palvelutarpeisiinsa sekä mahdollisuuksiin tuottaa heidän tarvitsemiin palveluihin.

Tutkimusasetelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää *palveluverkon muutoksen vaikutusta maaseudun olosuhteisiin* ja siellä asuvien elämään sekä tarkastella, *miten nykyisten palvelujen väheneminen voidaan korvata* ja tehdä ehdotuksia korvaaviksi palveluiksi.

Palvelutason merkitys nähdään tutkimuksessa kahtalaisena:

- 1) Palveluverkon merkitys maaseudun yritystoiminnalle. Tätä on tutkittu hankkeen ensimmäisessä vaiheessa. Tutkimus valmistui vuonna 2001 nimellä *Monesta yhdeksi – maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet*.
- 2) Palveluverkon merkitys maaseudun asukkaille, mitä tarkastellaan tässä käsillä olevassa tutkimuksessa.

Tämä merkityksen kaksijakoisuus vaikuttaa tutkimusasetelmaan, josta muodostuu seuraava matriisi (taulukko 1):

Taulukko 1. Palvelun merkitys ja korvattavuus palvelujen käyttäjälle.

Palvelu	Asukkaat	Yritystoiminta
Postipalvelut	x1	x2
Koulupalvelut	x3	x4
Pankkipalvelut	x5	x6
Kaupan palvelut	x7	x8

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa haettiin sisällöllinen merkitys yritysten tarpeita kuvaaviin soluihin. Tässä tutkimuksen toisessa vaiheessa etsitään sisältöä asukkaiden tarpeita kuvaaviin soluihin. Mikä merkitys palvelulla koetaan olevan alueella asumiselle? Tässä yhteydessä tutkitaan:

1) Koetaanko palvelun saaminen kriittiseksi tekijäksi, jotta nykyisellä paikalla voitaisiin jatkossakin asua? Vaihtelevatko kriittiset tekijät alueittain ja ovatko asukkaiden kriittisiksi kokemat palvelut samoja kuin yrittäjien?

2) Voidaanko nykyinen tapa tuottaa palvelu korvata siten, ettei asumiselle synny suurta haittaa? Tutkimuksen tässä vaiheessa kyseessä on palvelujen käyttäjän näkökulma, käyttäjän tarpeet ja hänen mahdolliset vaihtoehtoratkaisunsa. Näitä näkemyksiä verrataan ensimmäisessä vaiheessa saatuihin maaseudun palvelutarjoajien ja maaseutuasiantuntijoiden näkemyksiin palvelujen korvaamismahdollisuuksista.

Palvelun visiot, strategiat ja kehittämismahdollisuudet esitetään samantyyppisessä asetelmassa kuin palvelujen tarpeet (taulukko 2). Näin voidaan verrata palvelujen tuottajien näkemyksiä toiminnan kehittämisestä palvelun käyttäjien tarpeisiin.

Taulukko 2 Palvelun tuottajan näkemys palvelujen kehittämisestä.

Palvelujen tarjoaja	Asukkaat	Yritystoiminta
Posti	x1	x2
Koulu	x3	x4
Pankki	x5	x6
Kauppa	x7	x8

Saatuja visioita ja kehittämismahdollisuuksia peilataan vastaavan tarveasetelman tuottamiin tuloksiin. Tällöin nähdään, kohtaavatko havaittavat tarpeet ja esille nousevat kehittämis ehdotukset toisensa. Oleellista on selvittää, rajoittavatko palvelujen supistamiset oleellisesti paikallista kehittämistä ja voidaanko supistuvia palveluja korvata esimerkiksi parantuvan tekniikan tai yleisten palvelukeskusten avulla. Tuloksena saadaan kuva siitä, ovatko nähtävissä olevat visiot täysin vastakkaiset olemassa oleville tarpeille vai tukevatko visiot niitä.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä tutkimuksen toisessa vaiheessa palveluja käyttäville asukkaille tehtiin postikysely, jossa haarukoitiin heidän palvelujen tarpeitaan ja mahdollisuuksiaan hyödyntää muuttuvaa palveluverkkoa. Postikysely tehtiin samoille alueille, joihin tutkimuksen ensimmäinen osa kohdistui. Tutkimusalueena on 28 kuntaa Pohjois-Suomesta, Kaakkois-Suomesta, Lounais-Suomesta ja kes-

kisestä Suomesta¹ (kuva 1). Kysely (liite 1) lähetettiin 1000 maaseudun asukkaalle, jotta saavutettaisiin riittävä alueellinen ja sosiaalinen edustavuus. Asukkaiden yhteystiedot saatiin väestötietojärjestelmästä. Kysely suunnattiin alle 75-vuotiaaseen aikuisväestöön: Onko heillä halua hyödyntää kylän monipalvelupistettä tai kykyä käyttää sähköisiä palveluja vai tarvitsisivatko he täysin toisenlaisia tapoja tuoda palvelut heidän lähelleen?

Postikyselyn suunnittelussa hyödynnettiin ensimmäisessä vaiheessa kerättyjä tietoja. Postikyselyn ensimmäinen kierros ajoittui heinäkuun 2002 loppuun ja toinen kierros elokuun puoliväliin.

Kuva 1. Tutkimuskunnat Suomen kartalla.

Kahdeksan suurimman kunnan asukasmäärä oli 55,9 % kaikkien 28 kunnan asukasmäärästä. Koska tutkimuksen painopiste on harvaan asutulla maaseudulla, näistä kahdeksasta suurimmasta kunnasta otettiin kuitenkin vain 40 % yhteystiedoista, loppujen 60 % jakautuessa muiden 20 kunnan kesken. Asukasmäärältään suurimmat kunnat olivat Liperi, Saarijärvi, Halikko, Outokumpu, Kerimäki, Loimaan maalaiskunta, Polvijärvi ja Heinävesi. Otannassa painotettiin siis asukasmäärältään pieniä kuntia.

Tutkimuksessa pyrittiin myös suhteellisen tasaiseen alueittaiseen jakautumaan. Lounais-Suomesta ja Kaakkois-Suomesta tutkimukseen otettiin mukaan 340 vastaajaa, keskisestä Suomesta 200 ja Pohjois-Suomesta (josta mukana oli vain kolme kuntaa) 90 vastaajaa.

Ensimmäisen kierroksen jälkeen lomakkeita palautettiin 328 eli vastausprosentti oli 32,9 %. Karhukierroksen jälkeen kyselyjä palautui määräaikaan mennessä yhteensä 556 kappaletta. Vastausprosentiksi muodostui siten 55,8 %. Neljä lomaketta palautui lähettäjälle väärin osoitetietojen vuoksi. Vastausprosenttia on pidettävä hyvänä etenkin, kun otetaan huomioon, että kyseessä oli paras lomakausi. Saatujen vastausten lukumäärä antoi luotettavan pohjan vastausten analysoinnille.

Toinen vaihe mahdollisti asukkaiden kokeman palvelutason ja odotuksiensa palvelujen laadusta vertaamisen ensimmäisessä vaiheessa satuihin tuloksiin. Tämän jälkeen voitiin tehdä synteesi palvelujen tarjonnasta ja korvaavien palvelujen mahdollisuuksista.

¹ Tutkimuskunnat ovat Alastaro, Loimaan maalaiskunta, Mellilä, Koski (TI), Karinainen, Tarvasjoki, Marttila, Halikko, Vampula, Punkalaidun, Saari, Uukuniemi, Heinävesi, Kerimäki, Savonranta, Outokumpu, Polvijärvi, Liperi, Kesälahti, Kivijärvi, Kyyjärvi, Karstula, Pylkönmäki, Saarijärvi, Soini, Puolanka, Vaala ja Vuolijoki.

Tutkimusta voidaan hyödyntää kehitettäessä maaseudulle tarjottavia palveluja niin, että ne parhaiten vastaisivat käyttäjien tarpeita. Maaseudun asukkaiden näkemyksen kerääminen antaa konkreettisia ideoita palvelun tarjonnan tuottamiseen eri tahoille, kuten kunnille, kyläyhdistyksille ja yrityksille.

Edeltäneen tutkimusvaiheen tulokset

Maaseudun yrittäjiä, palveluntarjoajia ja maaseutuasiantuntijoita haastateltiin vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa *Monesta yhdeksi – maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet*. Haastateltujen maaseudun yrittäjien mukaan jokaisesta kunnasta on voitava saada postin, pankin, kaupan, koulun, matkahuollon ja terveydenhuollon palvelut. Monet haastateltavista olivat sitä mieltä, että kaikki nykyiset palvelut ovat tärkeitä, koska vain palvelujen säilyminen pitää kunnan elävänä. (Mäntylä 2001.)

Monien haastateltujen yrittäjien, palveluntarjoajien ja asiantuntijoiden mielestä palvelujen yhdistäminen saman katon alle monipalvelupisteisiin on maaseudulla järkevää. Esimerkiksi pankki, posti ja matkahuolto voisivat toimia yhdessä. Toisaalta pankkitiloissa voisi olla myös vuoropäivinä työvoimatoimiston, KELA:n ja muiden virastojen päivystyksiä. Kauppaan voitaisiin yhdistää lääkekaappi, Alkon tilauspiste, posti, kahvila ja kylän tietotupa². Yhdistelymahdollisuuksia on paljon.

Myös tietotekniikan tuomia mahdollisuuksia palveluntarjonnassa pidetään hyödyntämisen arvoisina. Verkkopalveluja ei kuitenkaan saa pitää kaiken pelastavana ratkaisuna. Haastateltavilla on uskoa myös erilaisiin liikkuviin palveluihin, kuten yrityksessä tai kotona suoritettaviin tai kylältä toiselle kulkeviin palveluihin. Osa palveluista voisi kiertää useampien lähikuntien alueella säännöllisesti. Haastateltavat ehdottivat myös yritysyhteistyön lisäämistä, kuten yhteisiä hankintarenkaita, sekä palveluusuuskuntia ja muita kolmannen sektorin hoitamia palveluja.

Jotkut yrittäjät ovat pyrkineet omalla toiminnallaan korvaamaan puuttuvia palveluja. Useimmiten se on tarkoittanut tietokoneen ja Internetin käytön lisäämistä pankkiasioiden hoitamisessa. Osa yrittäjistä katsoo tämän johtuneen suoraan pankkiverkon harvenemisesta, toiset taas näkevät, että he olisivat muutenkin siirtyneet verkkoasiointiin. Yleensä pankkiasiointia tietokoneen välityksellä pidetään onnistuneena ratkaisuna, koska Internetissä voi

² Matti Tyynelä (2001) on tehnyt tutkimuksen tietotupiin ja maaseudun informaatioteknologiaan liittyen. Tutkimus on julkaistu nimellä Informaatioteknologia maaseudun mahdollisuutena. Tarina Ylistaron Kainaston tietokylästä.

asioida haluamaansa aikaan ja edullisesti. Heikkoutena tosin nähdään se, ettei sen kautta voi nostaa käteistä eikä neuvotella pankin kanssa.

Monet yrittäjät tekevät entistä pidempiä asiointimatkoja lähipalvelujen vähennyttä. Lisääntyneiden asiointikustannusten ja ajan käytön takia ratkaisua ei kuitenkaan pidetty parhaana mahdollisena.

Maaseudun palvelutarjontaa voidaan haastateltujen yrittäjien ja maaseutuasiiantuntijoiden mukaan parhaiten tukea kuntien välisellä yhteistyöllä. Yksityisiä palveluja kunnat voivat kannustaa yrittäjämönteisellä politiikalla, kuten yrittäjäneuvonnalla ja toimitiloilla. Myös valtion taholta tulevia tukitoimia (verohelpotuksia, investointitukia) monet pitävät erittäin hyödyllisinä, vaikka ne mielipiteitä jakavatkin. Lisäksi maaseudun asiantuntijat arvostivat korkealle EU-hankkeiden hyödyllisyyden.

Positiivinen tulos oli se, ettei siirtyminen keskuksiin kiinnosta maaseudun yrittäjää. Lähes kaikki haastatellut yrittäjät aikovat jatkaa toimintaansa nykyisellä paikalla palvelujen vähenemisestä huolimatta. Tämä ei kuitenkaan kerro mitään siitä, minne uudet yrittäjät ovat halukkaita yrityksensä perustamaan. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että asuinpaikalla on suuri merkitys uusien yritysten sijaintipaikan valinnassa.

MAASEUDUN ASUKASKYSELYN TULOKSIA

Vastaajien taustatietoja

Kyselyyn vastasi yhteensä 556 henkilöä. Vastaajista hieman alle puolet (46,4 %) oli miehiä. Ikäjakauma oli melko tasainen, vaikka painottuikin hienoisesti vanhempiin ikäluokkiin (taulukko 3). Eniten vastaajissa oli vastikään keski-ään ylittäneitä, vähiten nuoria. Vastaajista 16 % oli yksinasuvia, 41 % asui kahdestaan ja 43 %:lla oli perheessään vähintään kolme jäsentä.

Taulukko 3 Vastaajien ikä (n=533).

Ikä	Kpl	%
65–74	101	18,9
55–64	124	23,3
45–54	115	21,6
35–44	87	16,3
25–34	59	11,1
15–24	47	8,8
Yhteensä	533	100,0

Vastaajien enemmistö oli pelkästään peruskoulutettua: lähes puolet vastaajista oli käynyt kansa-, keski- tai peruskoulun (taulukko 4). Toiseksi eniten oli ylioppilaita tai ammattikoulun, teknisen koulun tai kauppakoulun käyneitä. Vastaajilla melko yleinen oli myös opistotasoinen tutkinto. Muutamalla prosentilla vastaajista oli ammattikorkeatutkinto tai korkeakoulututkinto.

Taulukko 4. Vastaajien koulutustausta (n=542).

Koulutus	Kpl	%
kansa-, keski- tai peruskoulu	247	45,6
ylioppilas tai ammattikoulu, tekninen tai kauppakoulu	181	33,4
opistotasoinen tutkinto	76	14,0
korkeakoulututkinto	24	4,4
ammattikorkeatutkinto	14	2,6
Yhteensä	542	100,0

Ammattiryhmistä tutkimuksessa painottuivat työntekijät ja eläkeläiset (taulukko 5). Heitä oli vastaajista yli puolet.

Taulukko 5. Vastaajien ammattitausta (n=548).

Ammatti	Kpl	%
eläkeläinen	161	29,4
työntekijä	134	24,5

maanviljelijä/yrittäjä	93	17,0
toimihenkilö	78	14,2
opiskelija	36	6,6
työtön	30	5,5
kotiäiti/koti-isä	13	2,4
muu	3	0,5
Yhteensä	548	100,0

Vastaajista 32 % asui Lounais-Suomessa, 30 % Kaakkois-Suomessa, 23 % keskisessä Suomessa ja 15 % Pohjois-Suomessa. Heistä lähes puolet asui haja-asutusalueella, runsas viidesosa kylässä ja kolmannes kuntakeskuksessa. Yksin asuvia oli hieman muita alueita enemmän Lounais-Suomessa.

Kahden tai useamman hengen talouksista puolet asui haja-asutusalueella, loput melko tasan kylissä ja keskustassa. Yksin asuvista sen sijaan puolet asui kuntakeskuksessa. Vastaajista runsas kolmannes on aina asunut nykyisellä asuinpaikallaan. Auto oli käytössään 91 %:lla vastaajista. Julkinen liikenne palveli hyvin vain 27 % vastaajista. Tämä on huomattavan vähän, kun ajatellaan, miten tärkeänä julkista liikennettä yleensä pidetään.

Palvelujen etäisyyksistä

Palveluja, jotka olivat lähes joka vastaajan mukaan heidän omassa kunnassaan, olivat kirjasto, päivähoido, terveyskeskus ja apteekki (taulukko 6). Myös ateriapalvelut, harrastusmahdollisuudet, ravintola, hoivapalvelut, vanhainkoti, linja-autoyhteys, kioski ja matkahuolto olivat lähes joka kunnassa. KELA, työvoimatoimisto, vakuutusyhtiö ja poliisi tai nimismies sen sijaan löytyivät harvoista kunnista. Pankki, posti, kauppa ja koulu löytyivät lähes joka vastaajalla omasta kunnasta tai jopa omasta kylästä.

Mielenkiintoista on, että tämän tutkimuksen perusteella maalla on harrastusmahdollisuuksia, vaikka usein valitetaan, ettei niitä ole tarpeeksi. Tulokseen saattaa toki vaikuttaa vastaajien korkeahko keski-ikä ja heidän harrastusmieltymyksensä, jotka poikkeavat nuorten toiveista.

Taulukko 6. Niiden vastaajien osuus (kysymykseen vastanneista), joilla ei ole kyseistä palvelua omassa kunnassa (n=473–515).

Palvelu	Kpl	%
poliisi/nimismies	201	41,7
vakuutusyhtiö	196	40,6
työvoimatoimisto	185	37,7
KELA	161	32,1

matkahuolto	82	16,3
kioski/grilli	71	14,5
linja-autoyhteys	53	10,5
vanhainkoti	44	8,8
hoivapalvelut	34	7,2
ravintola/kahvila	35	7,0
harrastusmahdollisuudet	31	6,4
ateriapalvelut	30	6,2
apteekki	26	5,0
terveyskeskus	23	4,5
lasten päivähoido	18	3,7
kirjasto	15	3,0

Enemmän kuin kaksi kolmannelta vastaajista asui yli kilometrin päässä kuntakeskuksesta (taulukko 7). Yli viiden kilometrin päässä taajamasta asui puolet vastaajista. Kolmannes vastaajista asui 6–15 kilometrin päässä keskustasta. Pohjois-Suomessa asutaan keskimäärin kauimpana taajamasta ja palveluista. Lähimpänä taajamaa asutaan Lounais-Suomessa. Pohjois-Suomessa vastaajia, joilla oli taajamaan matkaa korkeintaan 10 kilometriä, oli vain 46 %, kun Lounais-Suomessa heitä oli 64 % ja muualla 59 %. Pohjois-Suomessa jopa 20 %:lla vastaajista oli taajamaan vähintään 26 kilometriä, muualla alle 10 %:lla, Lounais-Suomessa ei kenelläkään. Haja-asutusalueella asuvilla yleisin etäisyys taajamaan oli 6–10 kilometriä. Puolella haja-asutusalueen vastaajista etäisyys keskustaan oli yli 10 kilometriä.

Taulukko 7. Asuinpaikan etäisyys lähimmästä kuntakeskuksesta (n=539).

Etäisyys	Kpl	%
0–1 km	165	30,6
2–3 km	79	14,7
4–5 km	26	4,8
6–10 km	101	18,7
11–15 km	75	13,9
16–20 km	48	8,9
21–25 km	22	4,1
26–100 km	23	4,3
yhteensä	539	100,0

Tutkimuksen mukaan posti ja pankki olivat keskimäärin yhtä kaukana kodeista. Runsaalla 30 %:lla vastaajista molemmat palvelut olivat erittäin lähellä, maksimissaan kilometrin päässä. Puolella vastaajista etäisyys palveluun oli yli kolme kilometriä ja joka kuudennella vastaajalla yli viisitoista kilometriä. Kauppa oli keskimäärin lähempänä kuin posti tai pankki. Jopa 35 %:lla vastaajista kauppaan oli korkeintaan kilometri ja 55 %:lla korkeintaan kolme kilometriä. Yli viidentoista kilometrin etäisyys kauppaan oli 5 %:lla vastaajista.

Tutkituista neljästä palvelusta lähinnä oli koulu. Koulu oli kilometrin säteellä kotoa 38 %:lla vastaajista ja kolmen kilometrin säteellä 61 %:lla. Enemmän kuin viisitoista kilometriä kouluun oli vain 3 %:lla vastaajista. Viimeaikainen kyläkoulujen väheneminen ei siis näytä muuttaneen koulumatkoja vielä kovin pitkiksi. Pankkiin oli vastaajilla matkaa keskimäärin 7,3 kilometriä, postiin 7,5, kauppaan 5,4 ja kouluun 4,5 kilometriä. Yleisin etäisyys kaikkiin neljään palveluun oli kilometri. Pankkiin, postiin ja kouluun se oli neljänneksellä vastaajista, kouluun kolmanneksella.

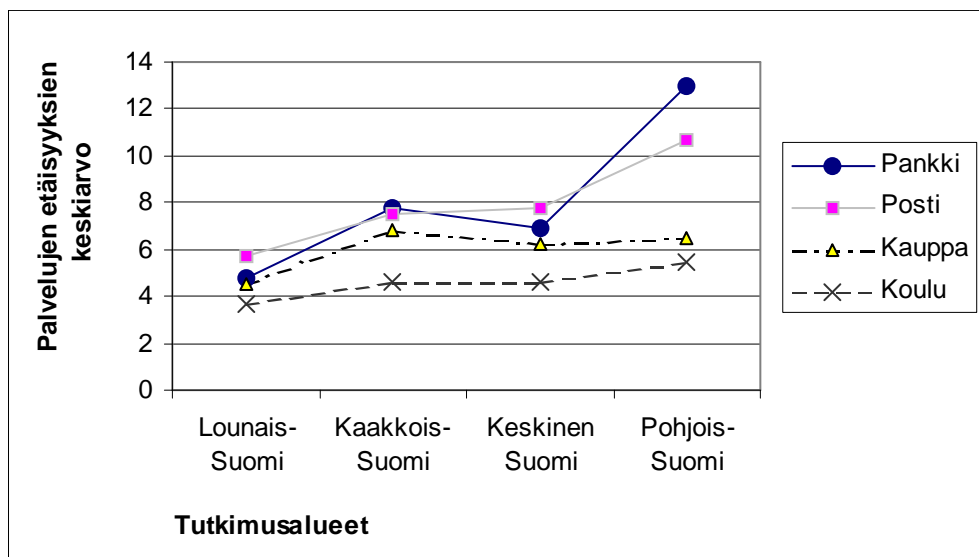
Neljästä peruspalvelusta ihmiset pitivät useimmin pankin ja postin etäisyyttä kodistaan liian pitkänä. Pankki oli liian kaukana vastaajista 10,3 %:n mielestä ja posti 10,6 %:n mielestä. Yli puolessa tapauksista pankki ja posti olivat vastaajan mielestä liian kaukana, vaikka pankkiin oli korkeintaan 17 kilometrin etäisyys ja postiin korkeintaan 15 kilometrin. Pankki oli vastaajien mielestä useimmiten liian kaukana, jos sinne oli 9–12 kilometriä ja posti, jos sinne oli 10–11 kilometriä. Perusteena sille, että pankki on liian kaukana, vastaajat mainitsivat useimmiten kulkemisen hankaluuden. Tällä tarkoitettiin useimmiten huonoja kulkuyhteyksiä ja tarvetta pyytää kyytiä. Posti oli liian kaukana kulkemisen hankaluuden tai ajan kulumisen takia.

Kauppa oli liian kaukana vastaajista 8,5 %:n mielestä. Liian kaukana kauppa oli vastaajien mielestä, jos sinne oli enemmän kuin 7–10 kilometriä. Yli puolella liian kaukana mielestään asuvilla raja meni 11 kilometrissä. Suurimmat etäisyydestä aiheutuvat ongelmat olivat kulkemisen hankaluus ja ylimääräiset kustannukset. Koulu oli hyvin harvojen (4,3 %) mielestä liian kaukana. Yleisin mainittu ongelma oli kulkemisen hankaluus. Tällä tarkoitettiin pääosin koulukyydityksiä ja niiden harvoja aikatauluja. Niin kauan, kun kouluun oli korkeintaan viisi kilometriä, se ei ollut kenenkään mielestä liian kaukana. Viisi kilometriä onkin ala-asteella koulukyyditysten raja. Yli puolen mielestä koulu on liian kaukana, vaikka sinne olisi korkeintaan 13 kilometriä. Liian pitkältä etäisyys kouluun alkoi useimmiten tuntua 10 kilometrin kohdalla. Etäisyys peruspalveluihin tulisi siis vastaajien mielestä olla mieluiten alle 10 kilometriä, jotta palvelu ei olisi heidän mielestään liian kaukana. Kaupan tulisi olla keskimäärin muita palveluja lähempänä.

Vastaajien ikä vaikutti selvästi siihen, pidettiinkö kauppaa, postia ja pankkia liian kaukana olevina. Vanhemmat ihmiset sanoivat muita useammin palvelun olevan heille liian kaukana. Erityisen selvästi tämä oli huomattavissa pankkipalvelujen kohdalla. Tähän vaikuttanee se, että nuorempi sukupolvi on tottunut hoitamaan asioitaan Internet-pankin kautta, joten heille lähipankki ei ole yhtä tärkeä jokapäiväisen elämän kannalta kuin vanhemmille. Siihen, pidettiinkö koulua liian kaukana olevana, vastaajan ei iällä ollut mitään vaikutusta. Sen sijaan perheen koko vaikutti: vähintään kolmijäseniset perheet kokivat muita useammin, että koulu on liian kaukana.

Autottomat pitivät etäisyyttä pankkiin, postiin ja kauppaan ymmärrettävästi autollisia helpommin liian pitkänä. Etäisyys pankkiin oli autottomille liian pitkä jo silloin, kun matkaa oli alle kymmenen kilometriä, kun autollisille matka muodostui liian pitkäksi yleensä vasta, kun etäisyys oli vähintään kymmenen kilometriä. Etäisyys postiin ja kauppaan oli autottomille liian pitkä, jos matkaa oli enemmän kuin neljä kilometriä. Autollisille etäisyys postiin oli liian pitkä, jos etäisyys oli yli kymmenen kilometriä ja kauppaan, jos etäisyys sinne oli yli kuusi kilometriä.

Lounais-Suomessa etäisyydet palveluihin ovat selvästi lyhemmät kuin muualla (kuva 2). Pankkiin ja kauppaan on siellä aina korkeintaan 20 kilometriä ja kouluun korkeintaan 15 kilometriä. Siellä 65 %:lla on pankkiin maksimissaan viisi kilometriä. Myös postiin on siellä muita seutuja useammin korkeintaan viiden kilometrin matka. Kauppaan on yli 90 %:lla ja kouluun 96 %:lla vastaajista maksimissaan 10 kilometriä. Pohjois-Suomi erottuu muusta joukosta kahdella tavalla. Toisaalta siellä on muita enemmän ihmisiä, joilla on pitkä matka palveluihin, toisaalta sellaisia, joilla on joka palveluun korkeintaan kilometri. Pohjois-Suomessa vain 50 %:lla vastaajista on matkaa pankkiin korkeintaan viisi kilometriä. Kauppaan on pohjoissuomalaisista lähes neljänneksellä matkaa 11–15 kilometriä. Lisäksi siellä useammalla kuin joka kymmenennellä on postiin matkaa enemmän kuin 25 kilometriä. Muilla alueilla etäisyydet palveluihin ovat lyhyempiä.

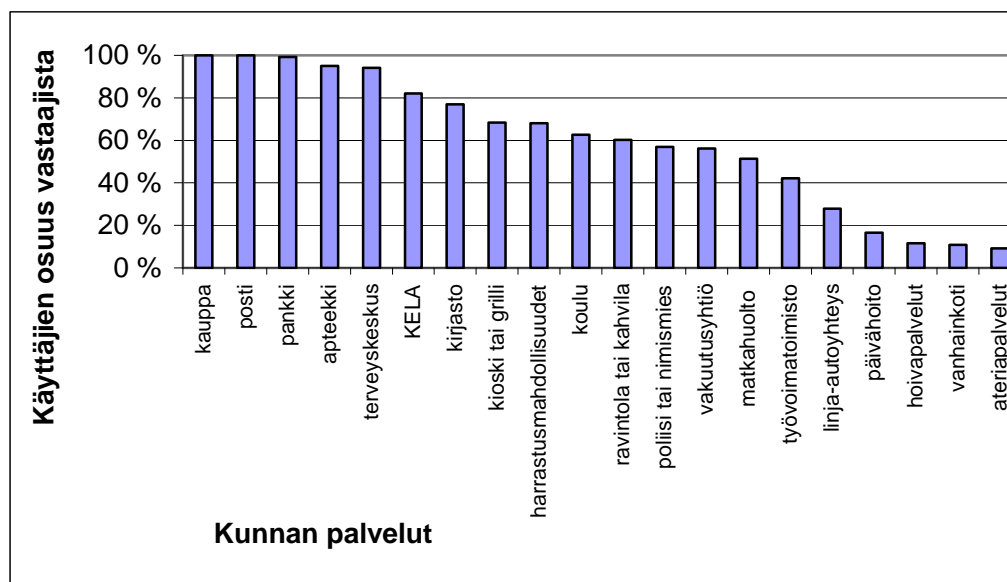
Kuva 2. Etäisyyksien keskiarvot postiin, pankkiin, kauppaan ja kouluun tutkimusalueilla.

Matkahuolto, poliisi, työvoimatoimisto, vakuutusyhtiö, apteekki, terveyskeskus, vanhainkoti ja kirjasto löytyvät omasta kunnasta harvemmin Lounais-Suomessa kuin muilla alueilla. Tämä johtunee kuntien pienuudesta, jolloin etäisyydet ovat niin lyhyitä, ettei jokaiseen kuntaan ole taloudellisesti järkevää tuoda kaikkia palveluja. Työvoimatoimisto ja kirjasto ovat omassa kunnassa muita useammin Pohjois-Suomessa, mutta vanhainkoti ja harrastusmahdollisuudet harvemmin. Keski-Suomen kunnissa on muita useammin vakuutusyhtiö, hoivapalveluja, päivähoitoa, harrastusmahdollisuuksia ja kioski sekä ravintola. Kaakkois-Suomessa puolestaan ateriapalveluja on tarjolla muita alueita useammin omassa kunnassa.

Palvelujen käyttö

Paikkakuntien käytetyimpiin palveluihin kuuluivat apteekki ja terveyskeskus (kuva 3). Molempia käyttivät lähes kaikki niistä vastaajista, joilla palvelu oli omalla paikkakunnalla. Tulokseen saattaa vaikuttaa jonkin verran vastaajien korkea keskimääräinen ikä. Pankin, postin, kaupan ja koulun kohdalla ei kysytty, käyttävätkö ihmiset niitä. Muiden kysymysten vastausten perusteella kaikki ihmiset kuitenkin käyttivät paikkakunnan kauppaa ja postia. Paikkakunnan pankkia eivät käyttäneet aivan kaikki, sillä osalla oli tili toisen kunnan pankissa. Koulu oli tarpeellinen vain lapsiperheille. Useimpien käyttämiä palveluja olivat myös KELA, kirjasto, kioski tai grilli, harrastukset ja ravintola tai kahvila. Myös poliisia tai nimismiestä, vakuutusyhtiötä ja matkahuoltoa käyttivät yli puolet niistä vastaajista, joilla palvelu oli omassa kun-

nassa. Huomattava on kuitenkin, että vastaukset eivät osoita palvelun käyttöiheyttä, vaan ainoastaan, käyttäkö vastaaja kyseistä palvelua lainkaan.

Kuva 3. Vastaajien ilmoittama kuntansa palvelujen käyttö (n=281–490).

Linja-autoyhteyttä käyttivät naiset miehiä useammin ja vanhat nuoria useammin. Etenkin opiskelijat ja eläkeläiset käyttivät linja-autoa, mutta yrittäjät ja työntekijät eivät. Varsinkin yksinasuvat ja autottomat käyttivät liikkumiseensa linja-autoa. Pohjois-Suomen vastaajat käyttivät linja-autoa vähemmän kuin muiden alueiden vastaajat, ehkä syynä ovat alueen mahdollisesti huonommat linja-autoyhteydet. Mitä kauempana taajamasta vastaaja asui, sitä vähemmän hän linja-autoa käytti.

Matkahuoltoa käyttivät miehet useammin kuin naiset ja opiskelijat sekä yrittäjät muita ammattiryhmiä enemmän. Myös vähintään kolmihenkiset taloudet hyödynsivät matkahuollon palveluja muita enemmän. Lounais-Suomessa käytettiin matkahuoltoa vähemmän kuin muualla, Keski-Suomessa enemmän.

Poliisin tai nimismiehen palveluja käyttivät miehet selvästi useammin kuin naiset ja nuoremmat useammin kuin vanhemmat. Autottomat käyttivät poliisin palveluja muita vähemmän. Tämä voisi liittyä ainakin osin siihen, ettei heillä ole tarvetta ajokortin uusimiseen tai muihin vastaaviin nimismieskäynteihin. Työvoimatoimistossa miehet kävivät naisia useammin. Vanhimmat vastaajat (63–72 -vuotiaat) ja eläkeläiset eivät asioineet työvoimatoimistossa juuri lainkaan.

Vakuutusasiat perheessä tuntuvat olevan miesten vastuulla, he nimittäin käyttivät vakuutusyhtiöiden palveluja jonkin verran naisia useammin. Nuorimmat vastaajat (15–24 -vuotiaat) eivät juurikaan hyödyntäneet vakuutusyhtiötä. Opiskelijat ja kotiäidit käyttivät muita vähemmän vakuutusyhtiötä. Yrittäjät sen sijaan käyttivät sitä muita enemmän. Perhekoon kasvaessa vakuutusyhtiön käyttö hieman lisääntyi. Myös autolliset käyttivät vakuutusyhtiötä muita enemmän, mikä liittyy autovakuutusasioihin.

KELA:n palveluja käyttivät naiset useammin kuin miehet. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä todennäköisemmin hän käytti KELA:n palveluja. Työttömät ja eläkeläiset olivatkin yleisimpiä KELA:n asiakkaita, kun taas työntekijät ja toimihenkilöt käyttivät sitä vähiten. Eniten KELA:n palveluja hyödynsivät yksinasuvat, toiseksi eniten lapsiperheet. Tämä liittyy ainakin lapsiperheen saamiin etuuksiin. Myös autottomat käyttivät KELA:a muita hieman enemmän. KELA:n palveluja käytettiin eniten Pohjois-Suomessa, Lounais-Suomessa vähiten.

Naiset käyttivät miehiä enemmän apteekin palveluja ja vanhemmat enemmän kuin nuoret. Etenkin pohjoissuomalaiset vastaajat kävivät apteekissa. Naiset ja iäkkäämmät ihmiset käyttivät terveyskeskuspalveluja muita enemmän. Varsinkin eläkeläiset ja yrittäjät hyödynsivät terveyskeskusta. Myös autottomat käyttivät terveyskeskuspalveluja hieman muita enemmän. Tämä johtunee siitä, että autottomista suurin osa on iäkkäitä. Pohjois-Suomessa terveyskeskusta käytettiin enemmän kuin muualla. Kaukana keskustasta asuvat käyttivät terveyskeskusta muita vähemmän.

Etenkin yksinasuvat käyttivät vanhainkodin palveluja. Lisäksi vanhainkodin palveluja käyttävät olivat muita useammin autottomia. Hoivapalveluja miehet käyttivät hieman naisia enemmän, samoin vanhemmat enemmän kuin nuoret. Yksinäiset käyttivät hoivapalveluja kaksinkertaisesti lapsiperheisiin verrattuna. Ateriapalveluja miehet käyttivät enemmän kuin naiset ja autottomat enemmän kuin autolliset.

Ikäluokista eniten päivähoitopalveluja käyttivät 25–44 -vuotiaat. Vähintään kolmihenkiset perheet käyttivät selvästi muita enemmän päivähoitopalveluja. Sitä pienemmällä harvoin onkaan hoidettavia, ellei kyse ole yksinhuoltajaperheestä. Autolliset käyttivät päivähoitoa hieman muita enemmän. Syynä lienee se, että lapsiperheet yleensä tarvitsevat auton.

Kirjastoa naiset hyödynsivät miehiä useammin ja nuoremmat vastaajat vanhempia enemmän. Vähemmän koulutetut, etenkin pelkästään peruskoulun käyneet, käyttivät kirjastoa vähemmän kuin korkeasti koulutetut. Opiskelijat ja kotiäidit puolestaan käyttivät kirjastoa muita enemmän, luultavasti tosin eri syistä: opiskelijat lainaavat oppikirjoja, kotiäidit lapsille luettavaa. Lapsiperheet olivatkin suurimpia kirjaston käyttäjiä.

Harrastusmahdollisuuksia käyttivät muita ikäryhmiä enemmän 35–54 -vuotiaat. Työttömät ja eläkeläiset harrastivat vähemmän kuin muut. Vähintään kolmihenkisessä perheessä harrastettiin eniten, toiseksi eniten harrastettiin yhden hengen talouksissa. Autolliset harrastivat muita enemmän.

Kioskin tai grillin palveluja naiset ja vanhin ikäluokka sekä eläkeläiset käyttivät selvästi vähemmän kuin muut. Lapsiperheet olivat suurimpia kioskin käyttäjiä. Ravintolassa tai kahvilassa miehet ja alle 55-vuotiaat kävivät muita useammin. Eläkeläiset ja kotiäidit kävivät ravintolassa muita harvemmin.

Palvelujen tärkeys

Stakesin tutkimuksen mukaan vain noin puolet maalla asuvista on tyytyväisiä elämisen mahdollisuuksiinsa ja jopa yli kymmenesosa pitää mahdollisuuksiinsa tyydyttävään elämään huonoina. Joka toinen maalla asuva uskoo asuinseutunsa kehittyvän huonompaan suuntaan. Palvelut ovat heikkoja. Maaseudulla koettiin erityisen vaikeiksi tavoittaa terveyspalvelut ja kaupalliset palvelut. (Stakesin tutkimus väittää: maaseudun ihmiset onnettomampia 2002; Työpaikat pitävät asukkaita kunnissa 2002.) Tämä heijastuu myös meidän tutkimuksessamme, jossa tärkeimpänä kunnassa säilyvänä palveluna pidettiin terveyspalveluja ja toiseksi tärkeimpänä kauppalpalveluja. Terveyspalvelut aivan tärkeimmäksi palveluksi mainitsi 55 % vastaajista ja kaupan 14 %. Apteekki oli kolmanneksi tärkein palvelu 7 %:llaan.

Palveluina, joiden säilymistä kodin lähellä pidettiin tärkeänä, mainittiin erityisesti terveyskeskus (55 % vastaajista), apteekki (52 %), kirjasto (39 %), linja-autoyhteys (32 %), harrastusmahdollisuudet (32 %), KELA:n palvelut (30 %) ja päivähoido (25 %). On melko yllättävää, että linja-autoyhteys koettiin tärkeäksi säilyttää, vaikka vain runsas neljännes vastaajista ilmoitti sitä käyttävänsä.

Eri vastaajatahot painottivat palvelujen sijainnin merkitystä eri tavalla ja korostivat eri palvelujen tärkeyttä. Sekä naiset että miehet pitivät tärkeinä lähellä säilytettävänä palveluina useimmiten terveyskeskusta, apteekkia ja kirjastoa. Naisille muita tärkeitä olivat linja-autoyhteys ja harrastusmahdollisuudet, miehille harrastusmahdollisuudet ja KELA. Linja-autoyhteys oli tärkeä sekä nuorimmille että vanhimmille vastaajille ja vähemmän koulutetuille, joista suurin osa kuuluu vastaajien iäkkäämpään puoliskoon. Tärkeänä linja-autoyhteyden säilyttämistä pitivätkin opiskelijat, työttömät ja eläkeläiset. Työttömät kokivat lähellä sijaitsevan työvoimatoimiston tärkeäksi säilyttää, kotiäidit päivähoidon. Kirjaston säilyminen oli tärkeä kaikille, paitsi työttömille.

Mitä pienemmän osan elämästään vastaaja oli asunut nykyisellä asuinpaikallaan, sitä tärkeämpänä hän piti postia, nimismiestä, työvoimatoimistoa, KELA:a, apteekkia ja terveyskeskusta. Syynä tälle saattaa olla se, että kauemmin asuneet ovat jo niin tottuneita asumaan alueella ja alue on muodostunut heille niin rakkaaksi, ettei palveluilla ole enää yhtä suurta merkitystä, vaan itse paikka merkitsee. Toisaalta koulu oli tärkeämpi niille, jotka olivat asuneet alueella suuremman osan elämästään ja kauppa oli kaikille yhtä tärkeä. Posti ja linja-autoyhteys olivat tärkeämpiä nykyiselle asuinseudulle muuttaneille kuin siellä aina asuneille. Pankki, matkahuolto, poliisi, vakuutusyhtiö, vanhainkoti, hoivapalvelut ja ateriapalvelut taas olivat tärkeämpiä kunnassa aina asuneille.

Eri alueilla arvostettiin eri palveluita hieman eri lailla (taulukko 8). Erot eivät kuitenkaan olleet suuria. Kolme tärkeintä palvelua olivat samat joka alueella. Pohjois-Suomen vastaajat pitivät kotia lähellä olevaa postia, pankkia ja koulua hieman vähemmän tärkeänä kuin muualla asuvat, ehkä siksi, että he ovat muita tottuneempia pitkiin etäisyyksiin. Pohjois-Suomessa pidettiin muita alueita tärkeämpänä säilyttää omassa kunnassa poliisi ja työvoimatoimisto. Keskisessä Suomessa muita alueita tärkeämpänä säilyttää pidettiin matkahuoltoa, vakuutusyhtiötä, apteekkia, terveyskeskusta, hoivapalveluja, harrastusmahdollisuuksia, kioskia tai grilliä ja ravintolaa tai kahvilaa. Lounais-Suomessa tärkeinä erottuivat vanhainkoti, lasten päivähoito ja kirjasto. Kaakkois-Suomessa ei mikään palvelu erottunut tärkeämpänä kuin muilla alueilla.

Taulukko 8. Palvelujen säilyttämisen tärkeysjärjestys alueittain.

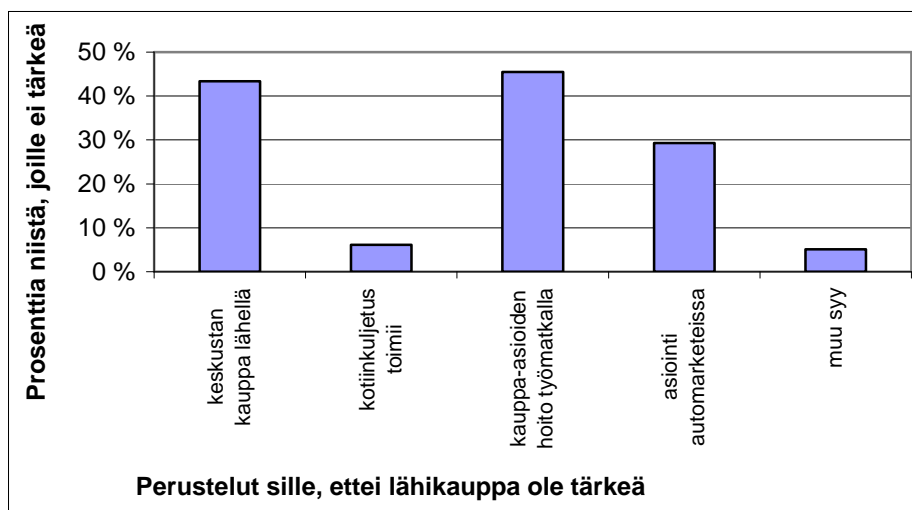
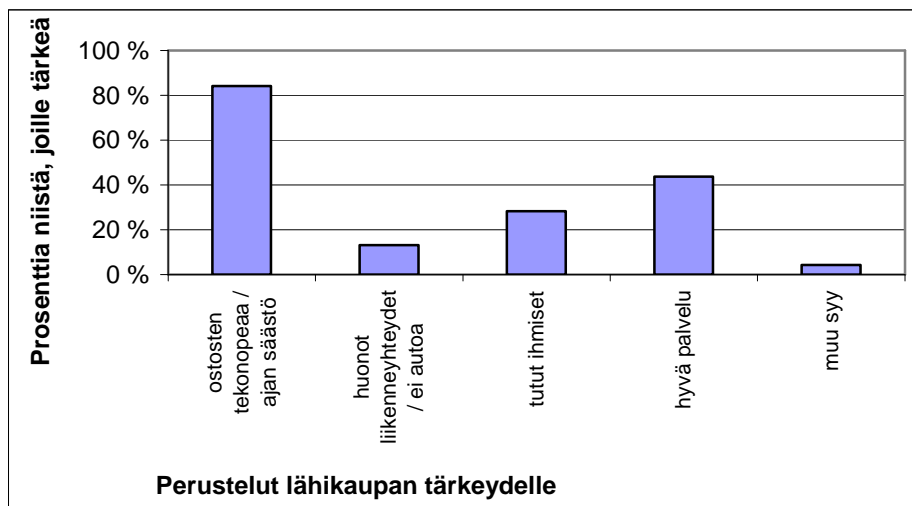
Palvelu	Lounais-Suomi	Kaakkois-Suomi	Keskinen Suomi	Pohjois-Suomi
Terveyskeskus	1	1	3	2
Kauppa	2	2	1	2
Apteekki	3	3	2	1
Kirjasto	5	4	8	4
Koulu	4	5	4	5
Pankki	9	7	6	12
Linja-autoyhteys	8	7	10	7
Harrastusmahdollisuudet	6	10	7	10
Posti	11	9	5	9
KELA	16	5	9	8
Poliisi/nimismies	15	11	11	5
Matkahuolto	17	15	12	12
Lasten päivähoito	7	16	14	15

Työvoimatoimisto	20	14	18	10
Ravintola/kahvila	18	12	15	12
Vanhainkoti	10	13	15	18
Kioski/grilli	14	17	12	15
Hoivapalvelut	12	18	15	15
Ateriapalvelut	13	19	20	16
Vakuutusyhtiö	19	20	20	19

Vastaajat mainitsivat useimmiten tärkeimmäksi palveluksi terveyskeskuksen, toiseksi useimmin vähittäiskaupan ja kolmanneksi apteekin. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä selkeämmin terveyskeskus oli hänelle tärkein palvelu. Kaikista vanhimmille ja eläkeläisille tärkeimmät palvelut olivat terveyskeskus ja apteekki. Nuoremmat mainitsivat usein tärkeimmäksi palveluksi kaupan ja nuorimmat sekä opiskelijat linja-autoyhteyden. Lapsiperheillä päivähoito ja koulu menivät usein tärkeydessä apteekin edelle.

Hyvä palvelu tärkeää kaupassa

Lähellä sijaitseva kauppa oli erittäin tai melko tärkeä 80,6 %:lle vastaajista. Siten sitä pidettiin neljästä erityisesti tutkitusta lähipalvelusta tärkeimpänä. Kaupan tärkeyttä puoltavat syyt olivat useimmiten ajan säästö, hyvä palvelu ja tutut ihmiset (kuva 4). Muutamat ihmiset mainitsivat myös taloudelliset säästöt ja alueen yhteisen hyvän, kuten vireän kotiseudun. Jos kauppa ei ollut tärkeä, perusteeksi useimmin mainittiin kauppa-asioiden hoito työmatkalla ja keskustan läheisyys. Kauppa-asioita hoidetaan työmatkalla selvästi enemmän kuin posti- ja pankkiasioita. Muut perustelut on esitetty liitteessä 2.

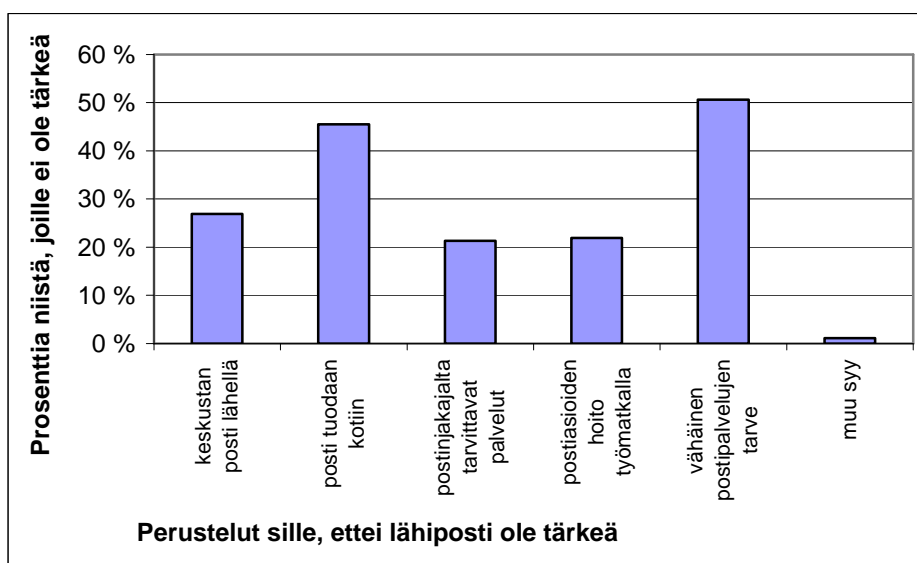
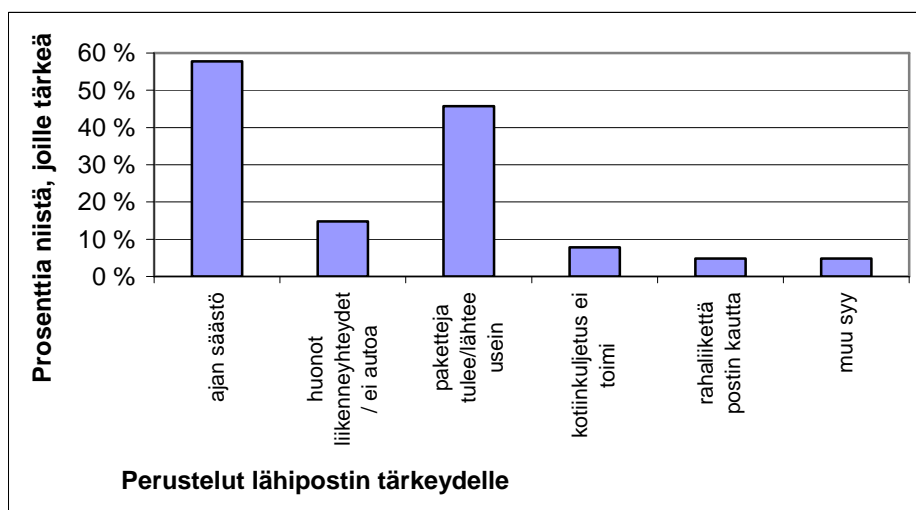

Kuva 4. Vastaaajien perustelut sille, että lähikauppa on (n=448).tai ei ole tärkeä (n=99).

Lähikauppa oli tärkeä etenkin naisille ja autottomille. Ilmeisesti nainen on yhä usein se perheenjäsen, joka hoitaa päivittäisostokset. Muita eroja ei ilmennyt, vaan kauppa esiintyi tutkimuksessa kaikille tärkeänä palveluna.

Postipalveluja suoraan kotiin

Lähipostia piti melko tai erittäin tärkeänä 67,6 % vastaajista. Yleisimmät syyt postin tärkeydelle puolestaan olivat ajan säästö ja se, että vastaaja sai tai lähetti usein paketteja tai muuta postia (kuva 5). Yleisimmät perustelut sille, ettei lähellä oleva posti ole tärkeä, olivat että postipalveluja tarvitaan harvoin ja posti tuodaan kotiin.

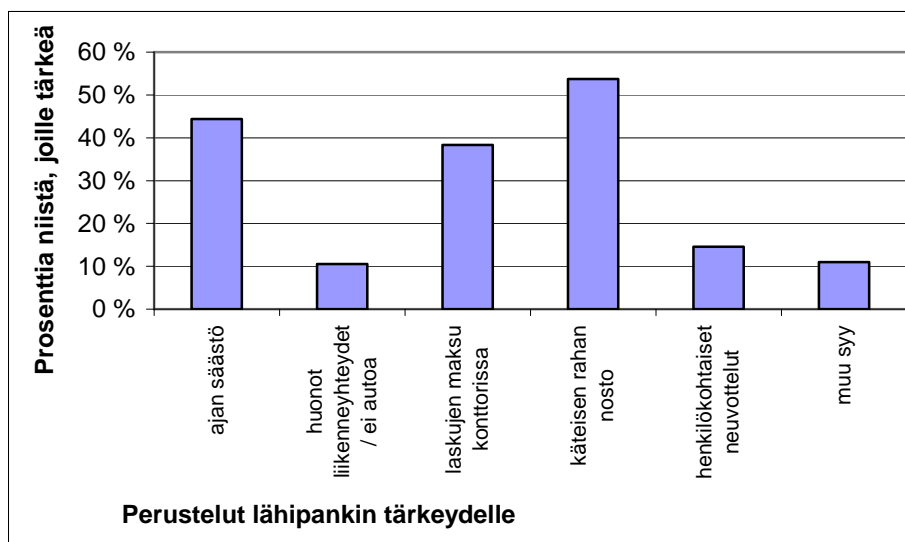
Kuva 5. Vastaajien perustelut sille, että lähiposti on (n=372) tai ei ole tärkeä (n=178).

Postin läheisyys oli erityisen tärkeää naisille, nuorille, korkeakoulututkinnon suorittaneille, opiskelijoille ja työttömille sekä autottomille. Pohjois-Suomessa asuvat eivät pidä lähipostia tärkeänä. Tämä saattaa johtua siitä,

että he ovat jo tottuneet asioimaan postissaan kaukana eivätkä osaa edes odottaa sen olevan lähellä.

Internet korvaa lähipankkia

Lähellä sijaitsevaa pankkia piti melko tärkeänä tai erittäin tärkeänä 66,2 % vastaajista. Yleisimmät perustelut lähipankin tärkeydelle olivat käteisen nostaminen, ajan säästö ja laskujen maksaminen konttorissa (kuva 6). Usein rahan nostamisella konttorista tai laskujen maksamisella konttorissa tarkoitettiin perinteisen kassapalvelun rinnalla konttoreiden nosto- ja maksuautomaatteja. Muutamat ihmiset mainitsivat syinä lähipankin tärkeydelle tutun henkilökunnan ja hyvän palvelun. Tärkeimmät syyt sille, ettei pankki ollut tärkeä olivat toimiva Internet-pankki, keskustan läheisyys ja vähäinen käteisen tarve.

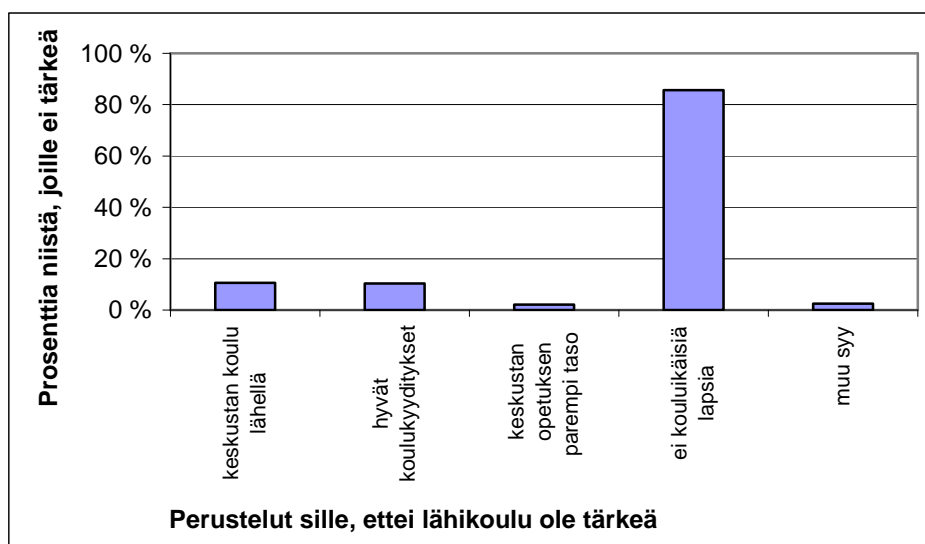
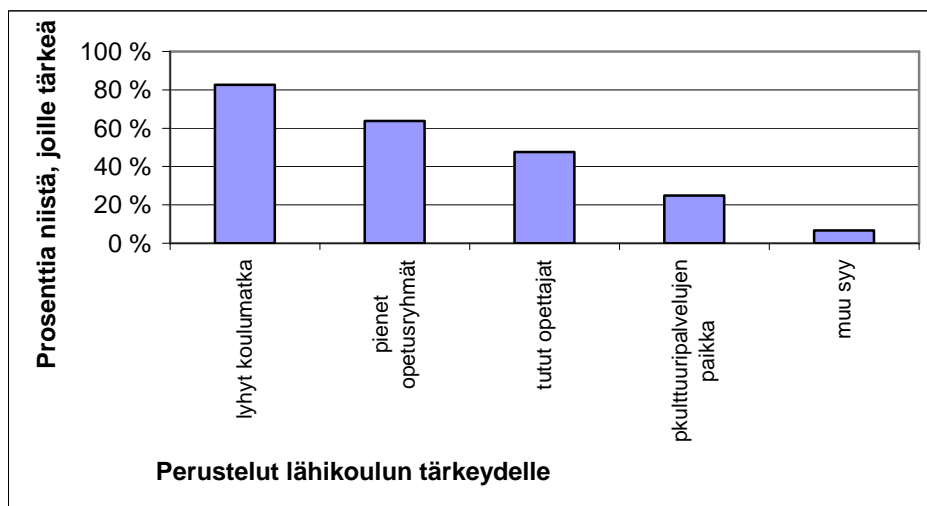

Kuva 6. Vastaajien perustelut sille, että lähipankki on (n=363) tai ei ole tärkeä (n=185).

Pankin läheisyys oli muita tärkeämpää naisille, iäkkäämmille ihmisille ja autottomille. Iäkkäät ovat myös monesti autottomia. Pankin läheisyyttä vähiten tärkeänä pitivät työntekijät, toimihenkilöt, perheelliset ja Pohjois-Suomessa asuvat. Voidaan olettaa, että monet työntekijät ja toimihenkilöt hoitavat pankkiasioitaan joko työmatkallaan tai työpaikallaan Internetin välityksellä, mistä syystä pankin sijainti kotia lähellä ei ole heille yhtä tärkeä kuin muille.

Lyhyt koulumatka lähikoulun tärkein etu

Lähikoulu oli erittäin tai melko tärkeä ainoastaan 54,2 %:lle vastaajista. Tämä johtunee siitä, että koulu oli ajankohtainen asia ainoastaan lapsiperheille. Lapsettomat perheet tai ne, joiden lapsi oli jo täysi-ikäinen, eivät välttämättä nähneet koulun tärkeyttä. Vähintään kolmehenkisistä perheistä lähikoulu oli tärkeä 78,4 %:lle. Koulun tärkeyden yleisimmät syyt olivat lasten lyhyt koulumatka, pienet opetusryhmät ja tutut opettajat (kuva 7). Myös kylän elinvoimaisuus mainittiin syynä koulun tärkeydelle. Yleisimmäksi syyksi sille, ettei lähikoulu ollut tärkeä, mainittiin, ettei vastaajalla ole kouluikäisiä lapsia. Muita syitä olivat keskustan koulun läheisyys ja hyvät koulukyyditykset. Juuri kukaan ei maininnut syyksi keskustan opetuksen parempaa tasoa. Sen sijaan pienissä kyläkouluissa nimenomaan opetusryhmien koko ja opettajien tuttuus tuntuvat olevan valtteja lyhyen koulumatkan ohella. Niissä asioissa suurten keskustakoulujen on vaikea kilpailla.

Kuva 6. Vastaajien perustelut sille, että lähikoulu on (n=301) tai ei ole tärkeä (n=243).

Koulun läheisyyttä ei koettu yhtä tärkeäksi kuin muita palveluja. Koulun läheisyys oli muita tärkeämpää miehille, nuorille, kotiäideille, suurille perheille ja auton omistaville. Näistä useimpien taustalla lienevät lasten tarpeet. Suurissa perheissä ja nuorilla on kouluikäisiä lapsia, äidit hoitavat lapsia ja perheellisillä yleensä on auto. Vähiten tärkeänä lähikoulua pitivät eläkeläiset ja työttömät sekä Kaakkois- ja Pohjois-Suomessa asuvat.

Parhaat tavat korvata palveluja

Neljästä tutkitusta peruspalvelusta posti oli käytännössä ainut, jonka poistumista oli pyritty jollain tavoin korvaamaan. Tätä on pidettävä huolestuttavana maaseudun palvelujen tulevaisuuden kannalta. Lähes aina postin korvaustapana (95 %) oli asiamiesposti, sen sijainti vain vaihteli päivittäistavarakaupasta ja pankista urheiluliikkeeseen ja kangaskauppaan. Jotkut mainitsivat myös postipalveluauton. Niistä vastaajista, joiden postipalveluja oli korvattu, oli 68 % tapaan tyytyväisiä. Kauppaa oli paikoin korvattu myymäläautolla, yleisempi suuntaus on kuitenkin lopettaa myymäläauto-reittejä kannattamattomina. Koulukyytejä ei yleensä pidetty oman koulun korvaamisena.

Yleensä vastaajat pitivät yhteispalveluja (38 % kysymykseen vastanneista) ja tietoverkon kautta tarjottavia palveluja (33 %) parhaina tapoina tuottaa palveluja maaseudulle siinä vaiheessa, kun nykyiset tavat eivät enää ole mahdollisia. Myös muita tapoja ehdotettiin, kuitenkin vähäisemmässä määrin. Asiointiliikennettä ehdotti 10 % vastanneista, valtion tukia etenkin yrittäjille 9 %. Lisäksi kiertäviä palveluja ja liikenneyhteyksien parantamista ehdotti molempia 6 % kysymykseen vastanneista. Internetiin suhtauduttiin hieman kaksijakoisesti. Toisaalta se haluttiin kaikkien ulottuville, toisaalta siihen perustuvien palvelujen pelättiin vähentävän sosiaalisia kontakteja.

"Ilmaisia Internet-yhteyksiä kuntalaisten käyttöön."

"(Internetin myötä) valitettavasti sosiaalinen kanssakäyminen vähentyy ja on jo vähentynyt, mikä tuo uudentyypisiä ongelmia yhteisöön."

Moni vastaaja toi ilmi mielipiteensä siitä, että tulevaisuudessakin palveluja pitäisi pyrkiä tarjoamaan nykyisellä tavalla. Kyläkauppoja, myymäläautoja ja yleensäkin joka kylällä ennen sijainneita fyysisiä palveluja toivottiin jopa takaisin.

"Peruspalvelut oltava, niitä on vaikea korvata!"

Tärkeimmiksi katsomiaan palveluja (useimmiten terveyspalvelut ja kauppa) vain joka seitsemäs vastaaja uskoi voitavan korvata mitenkään. Korvaavina tapoina mainittiin useimmiten palvelun hankkiminen kauempaa, kuljetukset kauempana olevan palvelun luo (bussilla tai taksilla) ja kotikäynnit tai kotiinkuljetukset.

Etenkin tutkimukseen osallistuneet miehet kannattivat valtion tukia palveluiden ylläpitämiseksi: tukia yrittäjille ja tukia liikkumiseen. Eduskunnassa onkin syksyllä 2001 tehty lakialoite, jolla mahdollistettaisiin investointitu-

kien kohdistaminen myös kyläkaupoille, mutta aloite ei ole edennyt (Vihriälä 2002). Naiset arvostivat asiointiliikenteen ja liikenneyhteyksien kehittämistä. Maaseudulla elämisen ja yrittämisen tukemiseen otettiin voimakkaasti kantaa:

”(Palvelujen tuottamista pitäisi tukea) subventoimalla rikkaiden alueiden verotuloilla köyhiä alueita.”

Vanhimmat vastaajat eivät pitäneet Internetiä laisinkaan toivottavana vaihtoehtona tuottaa palveluja maaseudulle. Vähänkin heitä nuoremmat sen sijaan pitivät tietoverkkoa vartenotettavana vaihtoehtona. Mitä nuorempi vastaaja oli, sitä enemmän hän arvosti Internetiä. Vanhin ikäryhmä suosi Internetin sijasta kyläkunnittain kiertäviä ja jopa kotiin tuotavia palveluja.

Jotkut ihmiset korostivat palvelutarjonnassa kuntien välistä yhteistyötä, jopa kuntaliitoksia. Toiset taas ehdottivat joidenkin palvelujen hajauttamista keskustasta kyliin. Myös kyläasiamiestä ja kyläyhdistysten organisoimia palveluja ehdotettiin.

Pankkipalveluja toivottiin mieluiten tarjottavan lähikaupassa ja Internetin kautta (taulukko 9). Myös kuljetuksia lähimpään pankkiin pidettiin kohtuullisena vaihtoehtona. Jotkut ihmiset mainitsivat myös automaattit (otto- ja maksuautomaattit) sekä eri tavoin kiertävät pankkipalvelut, kuten pankkiautot, pankkiasiamiehet ja postinjakajan mukana tulevat pankkipalvelut. Postipalveluja toivottiin saatavan ennen kaikkea lähikaupasta, mutta myös postinjakajan mukana. Luettelo vastaajien ehdottamista palvelun tarjontatavoista esitetään liitteessä 3.

Ihmisten näkemykset parhaasta tavasta korvata perinteisiä kauppapalveluja poikkesivat aikalailla toisistaan. Yleisimmin parhaimpana tapana mainittiin myymäläauto, toiseksi useimmin kotiinkuljetus yhdistettynä puhelintilaukseen ja kolmanneksi useimmin asiointikuljetukset lähimpään kauppaan. Myös kylän monitoimipiste ja kotiinkuljetus yhdistettynä Internet-tilaukseen saivat hieman kannatusta. Erilaiset versiot kotiinkuljetuksesta saivat yhteensä 27 % kannatuksen parhaimpana tapana. Moni myös ilmaisi halunsa asioida kauempana sijaitsevilla marketeilla omalla autolla. Syynä lienevät markettien kyläkauppoja suuremmat valikoimat.

Koulupalvelut haluttiin hoitaa mieluiten koulukyyditysten avulla. Vastaajista kolme neljäsosaa toivoi kyydityksiä lähimpään kouluun ja viidennes keskustan kouluun. Joissain paikoin nämä toki ovat sama asia. Erikoisemmat vaihtoehdot, kuten kiertävät koulut ja osa-aikainen etäopiskelu eivät juuri saaneet kannatusta, ehkäpä siitä syystä, etteivät ne olleet vielä ihmisille tuttuja. Muutama vastaaja tosin ehdotti kiertävää opettajaa, joko kiertämään kylissä tai kodeissa. Merkittävää on kuitenkin, ettei keskustan koulua pidetty

yhtä hyvänä vaihtoehtona kuin lähintä muuta koulua. Tällä tiedolla tulisikin olla vaikutuksia kuntien päätöksentekoon kouluja lakkautettaessa.

Taulukko 9. Asukkaiden toivomat peruspalveluiden tarjoamistavat (465–510).

Palvelu	Tarjoamistapa	Kpl	%
Pankki	lähikaupasta	217	43,0
	Internetin kautta	164	32,5
	kuljetuksilla lähimpään pankkiin	78	15,4
Posti	lähikaupasta	316	62,0
	postinjakajan mukana	148	29,0
	kuljetuksilla lähimpään postiin	25	4,9
Kauppa	myymäläauto	179	37,1
	puhelintilaus ja kotiinkuljetus	102	21,2
	asiointikuljetukset lähimpään kauppaan	87	18,0
	kylän monipalvelupisteestä	43	8,9
	Internet-tilaus ja kotiinkuljetus	21	4,4
Koulu	kuljetukset lähimpään kouluun	344	74,0
	kuljetukset keskustan kouluun	97	20,9

Jos kunnassa ei olisi perinteistä terveystakeskusta, moni uskoi terveystakeskusten saamisen onnistuvan helpoiten hankkimalla palvelut toiselta paikkakunnalta. Myös taksikyytejä tai muita kuljetuksia lähimpään terveystakeskukseen ehdotettiin, samoin kotikäyntejä ja palvelujen ostamista kuntaan muualta. Apteekin korvaamiseksi ehdotettiin lääkekaappia lähikauppaan.

Yleensä palvelujen korvaamisessa yksinasuvat vastaajat suosivat kyydityksiä, pariskunnat ja lapsiperheet kotiinkuljetuksia. Auton omistavat mielellään asioivat myös kauempana, mutta autottomat toivoivat kyydityksien järjestämistä. Kauempana asuvat uskovat palvelujen korvaamismahdollisuuksiin selvästi enemmän kuin lähellä keskustaa asuvat. Tämä saattaa johtua siitä, että kauempana asuvilta on palveluja kadonnut enemmän ja heidän täytyy uskoa saavansa edes jotain niistä jollain tavoin takaisin. Ehkäpä jotain on jo onnistuttukin korvaamaan.

Halukkuus itse edistää palvelujen tuottamista

Viime aikoina on keskusteltu paljon siitä, että maaseudun yhdistysten, kansalaisjärjestöjen ja kansalaisten tulisi omaehtoisesti pyrkiä kehittämään omaa asuinalueitaan (Lehtola 2002: 59). Tutkimuksessa tiedusteltiin asukkaiden halukkuutta tukea alueensa palvelutarjontaa joko talkoin tai rahallisesti. Moni ilmoitti, ettei ole halukas tällaiseen toimintaan. Toisaalta moni (63 % vastaajista) myös ilmaisi kiinnostuksensa. Tällöin he useimmiten itse määrittelivät kiinnostuksensa tarkemmin talkoiksi. Talkoisiin siis useinkin oltaisiin valmiita osallistumaan palveluiden turvaamiseksi, mutta rahallista panostusta ei olla halukkaita antamaan.

Alueet eivät ole tasa-arvoisessa asemassa keskenään. Kannattaakin pohdita nykytilanteen mielekkyyttä. Kaupunkilaisilla on lähes kaikki palvelut automaattisesti käytössään, mutta maaseudulla elävien odotetaan itse järjestävän palveluita talkoilla tai muulla omalla panoksella. Voiko tilanne jatkua tällaisena? Eräs vastaaja totesikin:

”Yhteinen veropotti on tarkoitettu jokaiselle, ei ole tarkoitus elämää pyörittää maaseudulla talkoilla tai tietokoneilla!”

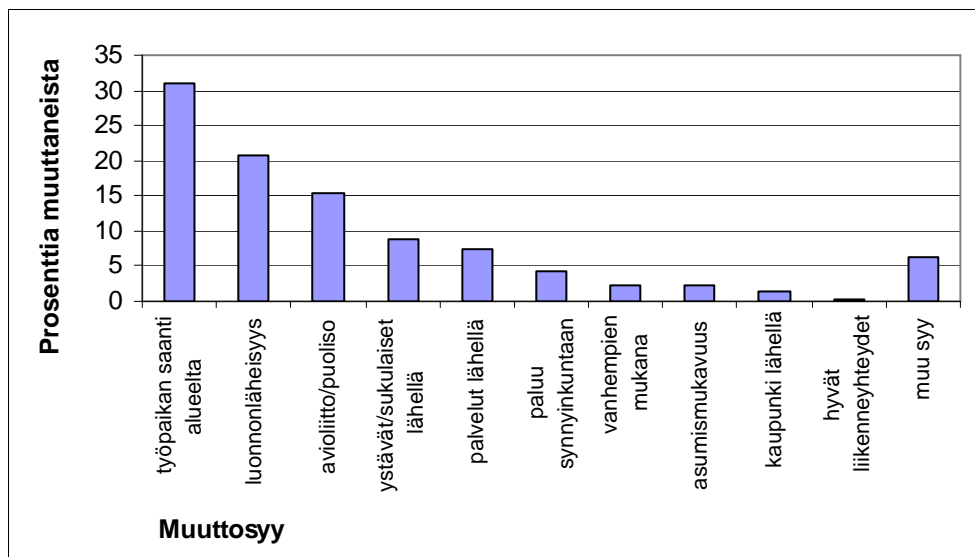
Hyvin yleistä oli, että vastaajat olivat jo käytännössä joutuneet uhraamaan rahallista panostusta poistuneiden palveluiden saamiseksi. Jopa kolme neljäsosaa vastaajista ilmoitti joutuneensa asioimaan kauempana joidenkin ennen lähellä olleiden palvelujen saamiseksi. Lisäksi lähes neljännes ilmoitti käyttävänsä Internetiä puuttuvien palvelujen korvaamiseksi.

Muuttohalukkuus

Stakesin mukaan nimenomaan kaupunkien läheiselle maaseudulle muutetaan rauhallisen ympäristön ja ison asunnon vuoksi. Tällöin kyse lienee kaupungin suunnalta tulevasta muutosta. Kaupunkilaisten muuttohalukkuuteen vaikuttavat myös toimeentulomahdollisuudet, mikä myös osin näkyy muutona kaupunkien läheiselle maaseudulle, josta etäisyys kaupungissa sijaitsevaan työpaikkaan on vielä kohtuullinen. (Työpaikat pitävät asukkaita kunnissa 2002.) Luonnonläheisyys oli työpaikan ja avioliiton lisäksi yleisin maalemmuuttosyy tässäkin tutkimuksessa (kuva 8). Myös mahdollisuus isoon tai edulliseen asuntoon mainittiin. Eräs vastaaja totesi:

”Tätä on etsitty kauan ja tuntuu hyvältä.”

Vastaajista 44 % oli aina asunut nykyisellä asuinpaikallaan. Muuttaneista suurin osa (21 %) oli muuttanut vuosina 1995–1999. Yleensäkin viime vuosikymmeninä muuttaneita oli enemmän kuin jo aiemmin muuttaneita.

Kuva 8. Nykyiselle asuinpaikalleen muualta muuttaneiden syyt (n=307).

Stakesin tutkimuksen mukaan muuttosyyinä useimmiten ovat paremmat työmahdollisuudet tai toiveet paremmasta toimeentulosta. Palvelujen puutteen tai runsaan tarjonnan takia muutetaan erittäin harvoin (Työpaikat pitävät asukkaita kunnissa 2002). Tämä näkyi myös tässä tutkimuksessa, sillä moni vastaaja ilmoitti pysyvänsä kotiseudullaan, vaikka palvelut vähenisivätkin. Heille kotiseutu, viihtyisä ympäristö ja työpaikka merkitsivät puuttuvia palveluja enemmän.

Palvelujen vähenemisen takia olisi asuinkunnastaan valmiita muuttamaan 14 % vastaajista. Heistä runsas viidesosa muuttaisi saman kunnan keskusta, vähän yli puolet toiseen kuntaan ja loput muualle, ehkäpä ulkomaille tai kaupunkiin. Todennäköisimpiä maaltamuuttajia olivat nuorimmat vastaajat. Syynä muuttoalttiuteen oli mieleisten opiskelumahdollisuuksien puute omalla paikkakunnalla. Tähän päätökseen palvelujen vähenemisellä ei ollut suoraa vaikutusta. Opiskelijat yleensäkin olivat muita todennäköisempiä muuttamaan pois paikkakunnalta, kun taas kotiäidit ja yrittäjät uskoivat pysyvänsä paikkakunnalla palvelujen muutoksesta huolimatta. Myös parisuhteessa elävät ja perheelliset olivat yksinäisiä halukkaampia jäämään paikkakunnalle.

Yliopistotutkinnon suorittaneet olivat kaikkein herkimpiä muuttamaan kotikunnastaan pois palvelujen perässä, opistotason koulutuksen suoritta-

neet taas vähiten muuttovalmiita. Kaakkois-Suomessa oli muuttohalukkaita vastaajia selvästi muita alueita vähemmän, Pohjois-Suomessa hitusen muita enemmän. Mitä pienemmän osan elämästään vastaaja oli nykyisellä asuinpaikallaan asunut, sitä todennäköisemmin hän aikoi tulevaisuudessa asua nykyisellä paikalla. Tätä yllättävänkin kuuloista tulosta voi ainakin osin selittää se, että vasta paikkakunnalle muuttaneiden ja ehkä juuri asunnonkin hankkineiden ei kannata kovin pian muuttaa pois. Kauan kunnassa asuneilla ja ehkä jopa eläkeikää lähestyvillä tilanne voi olla muuton kannalta suotuisampi.

Yleisimpinä syinä muuttaa pois paikkakunnalta palvelujen vähetessä mainittiin opiskelu, työpaikka, ikä tai terveys ja palvelutarjonnan vähäisyys. Opiskelu ja työpaikka eivät kuitenkaan suoraan liity palvelujen vähenemiseen, vaan ihmiset ilmeisesti halusivat ilmaista, että työpaikka ja opiskelu ovat yleensäkin syitä, joiden takia he ovat valmiita muuttamaan pois. Palvelujen väheneminen ainoastaan tukee tätä muuttopäätöstä. Moni mainitsi, että paikkakunnalla on jo nyt niin vähän palveluita, ettei niissä ole vähentämisen varaa. Lisäksi monet arvelivat, etteivät he iän kertyessä ja terveyden heikentyessä pysty elämään paikkakunnalla, jos palvelut vähenevät. Ne, jotka palvelujen vähenemisestä huolimatta jäisivät nykyiselle asuinpaikalleen, perustelivat sitä sillä, että paikka on viihtyisä, rauhallinen, lähellä luontoa ja muutenkin hyvä paikka asua:

"Vapaammat elämänotot, luonto!"

"Maaseutu on hyvä asuinpaikka."

"Kaikista puutteista huolimatta haja-asutusalueella asuminen ja ympäristö on parempi kuin asua 'kehäkolmosen' sisäpuolella!"

Toiseksi yleisin peruste jäädä nykyiselle asuinpaikalle oli, ettei kotoa haluta muuttaa pois. Etenkin synnyinkoti oli muodostunut monelle vastaajalle rakkaaksi. Yleisiä perusteluja olivat:

"Tää on mun kotini ja olen täällä niin kauan kuin pystyn."

"Täällä on kotini ja ystävät."

Myös työpaikka piti vastaajia kotikonnuillaan. Muita syitä olivat nykyiseen asuntoon tehdyt investoinnit ja se, että tarvittavat palvelut olisivat palvelujen vähenemisestä huolimatta melko lähellä, esimerkiksi naapurikunnassa. Eräs vastaaja jopa totesi:

"Olen tottunut palvelujen vähenemiseen."

MAASEUDUN ASUKKAIDEN JA YRITTÄJIEN NÄKEMYKSET LÄHELLÄ TOISIAAN

Edellisen tutkimuksen perusteella maaseutuyrittäjät pitävät kunnan tärkeimpänä palveluna postia. Haastateltujen maaseudun yrittäjien mukaan jokaisesta kunnasta on saatava postin, pankin, kaupan, koulun, matkahuollon ja terveydenhuollon palvelut. Maaseudun asukkaille tärkeimpiä palveluja sen sijaan ovat terveydenhuolto, kauppa ja apteekki. Muina tärkeinä palveluina mainittiin koulu, kirjasto, linja-autoyhteys, pankki, harrastusmahdollisuudet, posti ja KELA (tässä järjestyksessä). Yrittäjille tärkeä matkahuolto ei ole asukkaille kovinkaan tärkeä ja postikin on vasta yhdeksännellä sijalla. Muuten tärkeät palvelut ovat molemmilla tahoilla pääosin samoja, niiden painoarvo tosin vaihteli huomattavasti. Asukkaat arvostivat kirjastoa, harrastusmahdollisuuksia ja KELA:a selvästi enemmän kuin yritykset.

Maaseudun yrittäjien ja asukkaiden näkemysten vertailu neljän peruspalvelun tärkeydestä ja mahdollisista korvaamistavoista esitetään taulukossa 10. Taulukko on analoginen tutkimusasetelmassa esitetylle taulukolle 1 (ks. s. 6). Palvelujen tärkeys vaihtelee hienoisesti. Ehdotetut palvelujen tuottamistavat eivät juurikaan yrittäjillä ja asukkailla poikkea toisistaan. Yrittäjät ehdottivat pankki-, vakuutus- ja työvoimatoimistopalveluja tarjottavan vuoropäivinä saman katon alla. Myös posti ja matkahuolto voitaisiin yhdistää. Postin lisäksi kotiin voitaisiin samalla kerralla tuoda elintarvikkeet ja lääkkeet. Tällä tavoin voitaisiin ainakin osin korvata apteekkia. Terveyspalveluja pyydettiin kiertämään kylillä ja kodeissa. Asukkaat ehdottivat terveyspalvelujen hoitoon myös kuljetuksia lähialueen terveyskeskuksiin sekä palvelujen ostamista ulkopuolelta. Linja-autoyhteyttä ehdotettiin korvattavan taksilla, apteekkia lääkekaapilla kyläkaupassa ja kauppa huoltoasemalla.

Taulukko 10. Maaseudun palvelun merkitys palvelujen käyttäjille ja korvaavat palveluntuottamistavat.

Palvelu	Asukkaat	Yritystoiminta
Postipalvelut	vähemmän tärkeä → <i>asiamiespostit</i> → <i>kotiinkuljetukset</i> → <i>palveluauto</i>	erittäin tärkeä → <i>asiamiespostit</i> → <i>postin nouto yrityksestä ja tuonti sinne</i>
Koulupalvelut	tärkeä → <i>kuljetukset lähimpään tai keskustan kouluun</i>	vähemmän tärkeä → <i>kuljetukset läheiseen kouluun</i>
Pankkipalvelut	tärkeä → <i>palveluauto</i> → <i>internetpankki</i> → <i>rahannosto- ja maksuau-</i>	tärkeä → <i>internetpankki</i> → <i>rahannosto- ja maksuautomaatit</i>

	<i>tomaatit</i>	<i>→ kiertävä pankkihenkilö</i>
Kaupan palvelut	erittäin tärkeä → monen palvelun yhdistäminen kauppaan → kotiinkuljetukset	tärkeä → monen palvelun yhdistäminen kauppaan → kauppa-auto → tavaran tuonti yritykseen → hankintarenkaat

Sekä haastateltujen yrittäjien että kyselyyn vastanneiden asukkaiden mielestä palvelujen yhdistäminen saman katon alle monipalvelupisteisiin on maaseudulla järkevää. Samoin tietotekniikan tuomia mahdollisuuksia palveluntarjonnassa pidetään hyödyntämisen arvoisina. Vanhimmat vastaajat eivät kuitenkaan pidä Internet-pohjaisia palveluja realistisena vaihtoehtona heille. He suosivat mieluummin kiertäviä ja kotiin kuljetettavia palveluja. Myös yrityksillä on uskoa erilaisiin liikkuviin palveluihin, kuten yrityksessä tai kotona suoritettaviin tai kylältä toiselle esimerkiksi kylätaloittain kulkeviin palveluihin. Yritykset ehdottavat myös yritysysteistyön lisäämistä, kuten yhteisiä hankintarenkaita, sekä palveluosuuskuntia ja muita kolmannen sektorin hoitamia palveluja.

Jotkut yrittäjät ovat pyrkineet omalla toiminnallaan korvaamaan puuttuvia palveluja. Useimmiten se on tarkoittanut tietokoneen ja Internetin käytön lisäämistä pankkiasioiden hoitamisessa. Monet yrittäjät tekevät lisäksi entistä pidempiä asiointimatkoja lähipalvelujen vähennyttyä. Lisääntyneiden asiointikustannusten ja ajan käytön takia ratkaisua ei kuitenkaan pidetty parhaana mahdollisena. Myös asukkaat ovat joutuneet turvautumaan samoihin toimenpiteisiin. He tosin ovat useammin siirtyneet asioimaan kauempana kuin käyttämään Internetiä.

Palvelun tuottajien näkemyksen mukaan peruspalveluja tulisi tuottaa maaseudun yrityksille ja asukkaille varsin samalla tavalla. Vain pieniä variaatioita on havaittavissa. Taulukko 11 vastaa tutkimusasetelmassa olleen taulukon 2 luomaan kysymykseen (ks. s. 7).

Taulukko 11. Palvelun tuottajien näkemys palvelujen tarjoamisesta maaseudun asukkaille ja yrityksille.

Palvelujen tarjoaja	Asukkaat	Yritystoiminta
Posti	- sähköisten palvelujen kehittäminen (esim. sähköiset laskut, e-postikortit ja -kirjeet) - digiTV ja matkapuhelin (laskut, tilaukset, viestit) - asiamiespostit	- sähköisten palvelujen kehittäminen (esim. sähköiset laskut, e-postikortit ja -kirjeet) - digiTV ja matkapuhelin (laskut, tilaukset, viestit) - asiamiespostit

	- postin nouto kotoa ja tuonti sinne	- postin nouto yrityksestä ja tuonti sinne
Koulu	- etä- ja virtuaaliopetus - paikkakunnalta toiselle siirrettävät koulutuspaketit - isojen kuntien leirikoulu- luisia kyläkouluihin	- etä- ja virtuaaliopetus - paikkakunnalta toiselle siirrettävät koulutuspaketit
Pankki	sähköisten palvelujen kehittäminen (mm. lainaneuvottelut) - konttoriverkon säilyttäminen ja mahdolliset asiamiehet - pankkikortin käyttö käteisen sijaan	sähköisten palvelujen kehittäminen (mm. lainaneuvottelut) - konttoriverkon säilyttäminen ja mahdolliset asiamiehet
Kauppa	- asiakkaiden keskitetyt päivittäistavaratilaukset ja tavaran tuonti kotiin - valikoiman laajentaminen nykyisissä kaupoissa - asiakkaiden yhteiskuljetukset kauppoihin	- verkkokauppa (yrityskauppa, koneet) - asiakkaiden keskitetyt päivittäistavaratilaukset ja tavaran tuonti yritykseen

Taulukossa 12 on esitetty yhteenvedon omaisesti ne erot, jotka selkeimmin ilmenevät palvelun tarjoajien ja palvelun käyttäjien käsityksissä siitä, miten palveluja tulisi maaseudulla tarjota. Palvelun käyttäjien kohtaan on yhdistetty asukkaiden ja yrittäjien näkemykset asiasta. Palvelun tarjoajien ja käyttäjien näkemyksistä suurin osa on yhteneväisiä. Erot liittyvät lähinnä uuden teknologian käyttöön. Palvelun tarjoajat tuntevat käyttäjiä innokkaammin olevan valmiita lisäämään uuden teknologian hyödyntämistä palvelujen tuottamisessa. Hekään eivät kuitenkaan olisi ainakaan vielä täysin siirtymässä uuden tekniikan käyttäjiksi. Käyttäjät suosivat selvästi melko perinteisiä palvelujen tuottamistapoja.

Taulukko 12. Palvelun käyttäjien ja palvelun tarjoajien näkemysten eroja siitä, miten palveluja tulisi tarjota.

Palvelu	Palvelun käyttäjät	Palvelun tarjoajat
Postipalvelut	- vain hieman kiinnostuneita sähköisistä palveluista - palveluauto kiinnostaa vähän	- haluavat kehittää sähköisiä palveluja (Internet, matkapuhelin ja digiTV)
Koulupalvelut	- haluavat koulukuljetuksia	- haluavat panostaa etäopetuksen ja siirrettävän

		koulutuksen kehittämi- seen
Pankkipalvelut	- kaipaavat pankkiauto- maatteja ja pankkiautoa tai kiertävää pankkivir- kailijaa	- suosii pankkikortin käyttöä - haluaa säilyttää kontto- riverkkoa
Kaupan palvelut	- toivovat palvelujen yh- distämistä, tavaran tuon- tia kotiin/yritykseen ja kauppa-autoa	- panostaa kauppohen- valikoiman laajentami- seen ja verkkokauppaan - suosii asiakkaiden yh- teiskuljetuksia kauppaan

Siirtyminen keskuksiin ei maaseudun yrittäjää kiinnosta. Lähes kaikki haastatellut yrittäjät aikovat jatkaa toimintaansa nykyisellä paikalla palvelujen vähenemisestä huolimatta. Myöskään asukkaat eivät ole halukkaita muuttamaan kotoaan palvelujen perässä. Tähän olisi valmis vain joka seitsemäs vastaaja.

YHTEENVETO

Palvelujen vähennyttyä maaseudulla ihmiset joutuvat asioimaan entistä kauempana. Siitä aiheutuu heille sekä ajan että rahan menoa ja se hankaloittaa heidän elämäänsä. Myös maaseudun työpaikat ovat vähentyneet. Nämä seikat yhdessä vaikuttavat siihen, että opiskelemaan lähtevät nuoret harvoin palaavat kotiseudulle. Jos maaseudulle on kotiuduttu ja sieltä löytyy työpaikka, maaseudulta kuitenkin ollaan harvoin valmiita muuttamaan pois edes harvenevien palveluiden takia. Maalle usein muutetaan ja siellä pysytään luonnon läheisyyden ja rauhan takia. Myös maaseudun harrastustarjontaan tunnutaan suhteellisen tyytyväisiltä.

Maaseudun asukkaat eivät vaikuta kovin optimistisilta palvelujen korvaamismahdollisuuksien suhteen. Vastaajat ovat sitä mieltä, että käytännössä postipalvelut ovat ainoita, joiden poistumista on yritettykään korvata toimivasti. Osa vastaajista haaveilee palvelujen säilymisestä ennallaan, osa on varautunut hankkimaan palvelunsa vastaisuudessa kauempaa. Parhaimpina palvelun tarjoamistapoina asukkaat tuntevat pitävän palvelujen yhdistämistä, Internetin kautta tarjottavia palveluja, talosta tai kylästä toiseen kiertäviä palveluja ja asiointikuljetuksia. Paljon toivottiin myös valtion tukea maalla asumiseen ja yrittämiseen. Näitä kaikkia palvelun tuottamistapoja ja etenkin niiden luovaa yhdistämistä kannattaneekin suosia maaseudulle palveluja tarjottaessa. On kuitenkin otettava huomioon, etteivät Internet-pohjaiset palvelut sovellu kaikille. Ainakin vanhemmalle väestölle tietokoneiden käyttö tuottaa vaikeuksia, ellei heitä joku avusta siinä. Nuoremmat vastaajat arvostivat Internetiä. Vanhin ikäryhmä suosi Internetin sijasta kyläkunnittain kiertäviä ja jopa kotiin tuotavia palveluja.

Yritykset ja asukkaat pitävät pääosin samoja palveluja tärkeimpinä, niiden tärkeysjärjestys vain poikkeaa toisistaan. Asukkaille tärkeimmät palvelut ovat terveyskeskus, kauppa ja apteekki. Muita tärkeitä olivat koulu, kirjasto ja linja-autoyhteys. Yritykset sen sijaan pitävät tärkeimpinä palveluina postia, pankkia ja kauppaa. Koulu, matkahuolto ja terveyskeskus olivat seuraavaksi tärkeimpiä. Kaikki näistä yleensä löytyivät vastaajien omasta kunnasta. Poikkeus oli linja-autoyhteys, joka ei toiminut joka kymmenennellä vastaajalla. Kylistä moni palvelu, joka siellä oli ennen ollut saatavilla, on poistunut. Koulun suhteen huomattavaa on, että lähikoulun etuina lyhyen koulumatkan ohella pidettiin pieniä opetusryhmiä ja tuttuja opettajia. Lisäksi oman kyläkoulun puuttuessa koulukyytejä toivottiin mieluummin lähimpään kouluun kuin keskustan kouluun.

Asukkailla ja yrityksillä on lähes yhteneväiset käsitykset siitä, miten palveluja olisi heille hyvä tarjota. Yritykset tosin painottavat hieman enemmän sähköisiä palveluja kuin yksityiset ihmiset. Yritykset myös tuntuvat katsovan

palvelujen tarjontatapoja ennakkoluulottomammin. Niissä esimerkiksi nähdään, että kylätoimikunnilla voisi olla ainakin jonkinlainen asema kylän palvelujentarjoajana. Asukkaat sen sijaan eivät kylätoimikuntia tai muita kolmannen sektorin toimijoita vastauksissaan maininneet, mikä tosin saattanee johtua myös siitä, ettei sitä heiltä suoraan kysytty. Lisäksi palveluntarjoajat tuntuivat painottavan sähköisten palvelujen mahdollisuuksia enemmän kuin maaseudun asukkaat. Tämä saattaa aiheuttaa ristiriitaa palvelun tuottajien ja palvelun käyttäjien odotusten kesken.

Eri alueilla arvostettiin eri palveluita hieman eri tavalla. Erot eivät kuitenkaan olleet suuria. Merkittävimmin erosi Pohjois-Suomi muusta Suomesta. Pohjois-Suomen vastaajat pitivät kotia lähellä olevaa postia, pankkia ja koulua hieman vähemmän tärkeänä kuin muualla asuvat, ehkä siksi, että siellä pitkät etäisyydet ovat arkipäivää. Siellä vastaavasti pidettiin muita alueita tärkeämpänä säilyttää omassa kunnassa poliisi ja työvoimatoimisto. Tämäkin liittyy etäisyyksiin, poliisin saatavuus oman kunnan ulkopuolelta lisäisi suurten kuntien alueella turvattomuutta ja työvoimatoimiston etäisyys vaikeuttaisi kohtuuttomasti siellä asiointia. Terveyskeskusta, kauppaa ja apteekkia pidettiin tärkeimpinä palveluina alueesta riippumatta.

Pankkiin oli vastaajilla matkaa keskimäärin 7,3 kilometriä, postiin 7,5, kauppaan 5,4 ja kouluun 4,5 kilometriä. Keskimääräinen etäisyys palveluun alitti sen, mitä ihmiset pitivät liian pitkänä etäisyytenä. Vastaajissa oli kuitenkin monia, joiden kodin etäisyys palvelusta ylitti 10 kilometriä eli yleisimmän rajan sille, että palvelu koettiin olevan liian kaukana. Kauempeakin palveluja ovat monet valmiita hakemaan, koska muuta toimivaa vaihtoehtoa ei koeta olevan. Vastineeksi tosin toivottaisiin korvauksia pitkistä etäisyyksistä. Kotiinkuljetusten, Internet-asioinnin, asiointiliikenteen ja monipalvelupisteiden ei koeta täysin voivan korvata nykyisiä tai jo kadonneita palveluja.

Maaseudulla elävät ihmiset tuntuvat laittavan muut arvot palvelujen edelle eli he haluavat asua maalla palveluiden puutteesta huolimatta. Alueita vaihteluja ei tämän suhteen juuri ollut havaittavissa. Maaseudun näkökulmasta tuntuu lohdulliselta, että ihmiset eivät kovin herkästi ole valmiita muuttamaan sieltä pois palvelujen perässä. Jotta autioitumiskehitykseltä vältyttäisiin, on kuitenkin huolehdittava siitä, että ainakin ihmisten tärkeimmiksi kokemat palvelut löytyvät omalta paikkakunnalta. Niitä voidaan tarjota joko kiinteästä pisteestä tai jonkinlaisena kiertävänä palveluna. Olennaisinta on, että asukas saa tämän hänelle tärkeän palvelun tarvitessaan – tavalla tai toisella. Talkootyökään ei tutkimuksen perusteella ole täysin poissuljettu mahdollisuus. Kysyä kuitenkin sopii, onko oikein, että kaupunkilaiset saavat palvelunsa kuin tarjottimella ja maalla asuvilta odotetaan myös omaa panosta niiden tuottamiseen. Tärkeintä palvelujen tarjonnassa on kuitenkin palve-

lun saannin helppous. Tätä edistää se, että palveluja tarjotaan mahdollisimman monella tavalla.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA EHDOTUKSET

Maaseudun palveluiden määrä on vähentynyt jo pitkään. Maaltamuutto, autoistuminen ja kulutustottumusten muutos ovat vähentäneet maaseudun palvelujen käyttöä ja siten tehneet palveluiden tuottamisen taloudellisesti vaikeaksi. Pankit, postit, kaupat ja koulut ovat kadonneet monista kyläkeskustoista. Jotta elämisen edellytykset voidaan turvata myös maaseudulla, tarvitaan uudenlaista ajattelua ja toimintaa. Tutkimuksilla palvelujen tarpeita ja tarjontamahdollisuuksia on luodattu jo vuosikymmeniä. Nyt tarvitaan todellisia tekoja ja panostusta palvelujen kehittämiseen. Enää kyse ei ole siitä, ettei tietoa olisi tarpeeksi, vaan siitä, onko resursseja ja tahtoa toteuttaa muutoksia, joita palvelujen tarjoaminen maaseudulle myös jatkossa vaatii.

Suomessa on hyvin erilaisia maaseutualueita; on kaupunkien läheistä ja syrjäistä maaseutua, tiheään ja harvaan asuttua maaseutua ja eri elinkeinoihin perustuvaa maaseutua. Etäisyydet palveluihin ja kaupunkeihin vaihtelevat, väestörakenne ja perinteet poikkeavat toisistaan, samoin luonnonolot. Tämä johtaa siihen, että myös palvelutarve ja alueelle parhaiten sopivat tavat tarjota palveluja poikkeavat toisistaan. Tämä tulisi ottaa huomioon suunniteltaessa kunkin alueen palvelurakennetta ja palvelun tuotantotapoja. Siten voidaan kullekin alueelle tarjota palveluja – ei ainoastaan asukkaille sopivimmalla, vaan myös yhteiskunnalle taloudellisimmalla tavalla.

Palveluvalikoimalla on laajempia vaikutuksia kuin suorat kustannus- tai tehokkuusvaikutukset. Esimerkiksi koulujen lakkauttaminen ei ole ainoastaan kustannussäästö, vaan myös viesti siitä, ettei alueelle odoteta tai toivota nuoria perheitä. Palvelut ja niiden tarjontatapa vaikuttavat siihen, kenelle palvelut tai koko asuinalue sopii. Myös liikennepalveluita järjestettäessä on tehtävä päätös siitä, keitä tai millaisia tarpeita sillä halutaan palvella. Esimerkiksi työpaikkaliikenne vaatii erilaisia kulkuyhteyksiä kuin koulumatkaliikenne tai asiointiliikenne. Tällaisia asioita kannattaa pohtia palveluja mietittäessä.

Maaseudun palvelutarjontaa ei voida suunnitella yleisillä kansallisilla, alueellisilla tai edes seutukunnallisilla päätöksillä. Jokaisella kylällä on oma tulevaisuutensa, joka riippuu monista asioista – ei vähiten kylän asukkaista. Siksi myös palveluiden suunnittelussa pitää ottaa paikalliset olosuhteet ja tarpeet huomioon. Kehittämistoimet kannattaa suunnata ennen kaikkea sellaisiin kyliin, joilla on vielä joitakin peruspalveluja ja kohtuulliset tulevaisuudennäkymät. Tasa-arvon nimissä ei voida kuitenkaan olettaa, että maaseudun palvelujen kehittäminen jää ainoastaan maaseudun asukkaiden omille harteille. Myös yhteiskunnalta on edellytettävä tukea ja toimia maaseudun palvelutarjonnan edistämiseksi.

Sopivan palvelurakenteen suunnittelu vaatii luovuutta ja aitoa keskusteluyhteyttä alueiden eri toimijoiden kesken. Entisiin kaavoihin ei saa kangistua. Tämä on useimmissa kunnissa taloudellisen tilanteen määrittelemä pakko ainakin lähitulevaisuudessa. Entisiä raja-aitoja on lähdeittävä aktiivisesti rikkomaan. Palveluja on tarjottava yhteistyössä yli kuntarajojen, sektorirajojen ja toimijarajojen. Kuntien, yritysten, järjestöjen ja asukkaiden on yhdessä pohdittava, miten palvelut voitaisiin alueelle parhaiten tuottaa. Suurin ylittävä raja on henkinen.

Ehdotuksia paikallistason toimintatavoiksi

Kuntayhteistyönä palveluja voidaan tuottaa joko yhdessä kunnassa kaikille, kiertävinä palveluina tai joustavasti asukkaalle lähimmästä palvelupisteestä riippumatta siitä, kummalla puolella rajaa se on. Esimerkiksi seutukunnallinen yhteistyö voi olla tällaisen yhteistyön pohjana. Myös kunnan sisäisiä sektorirajoja tulee rikkoa, jos sillä voidaan saavuttaa tehokkuutta tai joustavuutta. Tarpeettomia lisäkustannuksia syntyy esimerkiksi silloin, kun vanhuksen luona käy ensin kotisairaanhoidtaja mittaamassa verenpaineen, sitten kodinhoitaja pesettämässä. Yhteistyötä voidaan tehdä myös niin, että kunta, yritykset, apteekit, postit, kyläyhdistykset ja muut alueen toimijat pohtivat työnjakoaan ja yhteistyön tuomia mahdollisuuksia toiminnan joustavoittamiseksi. Usein palveluja kannattaa yhdistää asiakasmäärän, kuljetuskustannusten, henkilöstö- ja tilasäästöjen saavuttamiseksi. Se myös helpottaa asiakkaan elämää, kun monta asiaa on hoidettavissa samanaikaisesti. Palveluiden yhdistämistä tulisikin mieltä laajemminkin kuin vain laajan palveluarsenaalin keräämisenä kyläkauppaan.

Jotta *päivittäistavarakauppa* kannattaisi maaseudulla, etenkin sen kylissä, sen on tarjottava jotain, mitä automarketit eivät pysty tarjoamaan. Näitä asioita voivat olla läheinen sijainti, asioinnin nopeus, hyvä henkilökohtainen ja ystävällinen palvelu, mahdollisuus hoitaa monta asiaa samassa paikassa yhdellä kertaa ja elämykset. Elämyksiä voivat antaa viihtyisä, kauniisti sisustettu kauppatila, palvelun joustavuus, saatavilla olevat lähialueen tuotteet, paikalliset käsityöt tai vaikkapa päivittäin kaupassa leivottu leipä. Haluttaessa kauppa voidaan vaikkapa sisustaa vanhan ajan tyyliin ja somistaa kauniilla ikkunaverhoilla. Kaupan yhteydessä voi olla myös esimerkiksi kahvila, kauppamuseo tai talonmiesvälitys. Varsinkin kesäasukkaat, jotka ovat monien kyläkauppojen tärkeä asiakasryhmä, voivat arvostaa tällaisia palveluja.

Asiamiesposteja ja *postin* kotiinkuljetusta kannattaa kehittää. Esimerkiksi mahdollisuus jättää lähetettävät paketit omaan postilaatikkoon ja maksaa postimaksu laskulla jälkikäteen voivat olla tarpeellisia ja kehittämisen arvoi-

sia palveluita. Lisäksi posti voisi laajentaa kotiinkuljetustaan koskemaan myös muita tuotteita, kuten lääkkeitä tai lähikaupasta tilattuja tuotteita. Posti kokeileekin parhaillaan ostosten kotiinkuljetusta Seinäjoella. Myös *matkahuollolla* voisi olla vastaavan kaltaista toimintaa.

Pankkipalveluita voidaan pitkälti hoitaa tekniikan avulla. Internet- ja puhelinpankki ovat saaneet suuren suosion, samoin pankkiautomaatit. Pelkkä tekniikka ei kuitenkaan riitä. Rahaa tulee saada nostaa myös esimerkiksi kyläkaupoista tai huoltoasemilta. Näin onneksi monessa paikoin jo onkin. Lisäksi välillä on tarvetta henkilökohtaisiin neuvotteluihin. Niitä voisi hoitaa vaikkapa kiertävä pankkineuvoja, jolta voi tarvittaessa varata sopivan ajan ennakkoon.

Lasten pitäisi saada käydä heitä lähintä *koulua*. Tämä tarkoittaa lähinnä kahta asiaa: jos omalta kylältä lopetetaan koulu, lapsia ei pitäisi kuljettaa keskustan kouluun, vaan seuraavaan kyläkouluun, jos sellainen on keskustaa lähempänä. Lyhyet koulumatkat ovat lapsen kannalta tärkeä asia. Tutut opettajat ja pienet opetusryhmät ovat nekin tärkeitä kyläkoulun etuja keskustakouluun verrattuna. Toisekseen kunnan rajalla asuvilla pitäisi olla mahdollisuus käydä lähintä koulua, vaikka se olisi kuntarajan toisella puolella. Seutukuntayhteistyö voisi helpottaa myös tätä. Jotta kyläkoulujen ylläpito olisi taloudellisesti mahdollista, myös tietoverkkoja ja kiertäviä opettajia tulee hyödyntää. Lisäksi koululla voi olla muutakin kustannuksia tasaavaa toimintaa, kuten vihannesten kasvatusta ja myyntiä, joilla sekä ansaittaisiin varoja koulun toimintaan että opetettaisiin biologiaa ja yrittäjyyttä. Myös koulutilojen vuokraaminen kesäisin kaupunkien leirikouluihin tai iltaisin muuhun harrastetoimintaan on omiaan helpottamaan koulun taloudellista tilannetta.

Terveyskeskuksessa pätee sama kuin koulussakin: ihmisten pitäisi voida käydä lähimmässä kuntarajoista riippumatta. Myös kiertäviä terveystalouksia ja voitaisiin kehittää. Esimerkiksi kouluterveydenhoitaja voisi kyläkouluilla kierteessään hoitaa samalla myös kylän lapset ja vanhukset. Potilaat hän voisi ottaa vastaan joko koululla tai potilaiden kotona tarpeen mukaan. Terveystaloudenhoitajan tai kotisairaanhoidajan mukana voisivat kulkea myös vanhusten ateriat ja lääkkeet. *Apteekista* puolestaan voitaisiin tuotteet toimittaa kotiin postin mukana. Jos kunnasta puuttuu apteekki, osa tuotteista voi olla saatavilla päivittäistavarakaupasta, osa terveyskeskuksesta.

Aluepoliittiset johtopäätökset

Seuraavassa esitetään tiivistetysti tärkeimmät aluepoliittiset johtopäätökset, jotka tutkimuksen perusteella on vedettävissä:

- 1) Tutkimustietoa maaseudun palvelutarjonnasta, sen tarpeista ja tuottamistavoista on tarpeeksi.
 - On löydyttävä tahtoa ja resursseja uusien palvelumuotojen käyttöön ottamiseksi.
- 2) Sama palvelun tarjontamalli ei sovi kaikille alueille.
 - Alueen palvelutarjonnassa on otettava huomioon kunkin alueen olot (mm. väestömäärä ja -rakenne, etäisyydet, perinteet ja luonnonolot).
- 3) Alueen eri toimijoiden on tehtävä aitoa yhteistyötä:
 - Kuntien, yritysten, järjestöjen ja kansalaisten on ryhdyttävä yhdessä pohtimaan ja toteuttamaan alueelle sopivimpia palveluratkaisuja.
- 4) Kunnilla on palvelujen tarjonnan kehittämisessä tärkeä asema.
 - Kuntien on rikottava omia sektorirajojaan parhaimpaan lopputulokseen pääsemiseksi.
 - Kuntien on tehtävä yhteistyötä myös muiden kuntien kanssa.
- 5) Palvelut määrittelevät sen, kenelle alue sopii ja viestittävät siitä, mitä alueella odotetaan ja toivotaan asuvan.
 - Kuntien ja muiden palvelun tarjoajien on harkittava tarkkaan, mitä palveluja ne tarjoavat ja miten ne niitä tarjoavat.

Jos nykyisen maaseudun palvelujen vähenemisen annetaan jatkua, se väistämättä johtaa myös yhä jatkuvaan työpaikkojen ja väestön vähenemiseen. Koska edellä mainitut asiat ovat sekä toistensa syitä että seurauksia, kierteen katkaiseminen ei ole helppo tehtävä. Asiaan on aktiivisesti tartuttava viimeistään nyt, sillä mitä kauemmin toimintaa viivytellään, sitä vaikeammaksi tehtävä muuttuu. Ei kuitenkaan riitä, että keskitytään pelkästään palvelujen tarjontaan, vaan myös väestön ja työpaikkojen vähenemiseen on tartuttava osana ongelmaa. Vain siten voidaan saada pysyviä kokonaisvaltaisia tuloksia.

LÄHTEET

- Andersson, Sirpa (2002). Maaseutu ja hyvinvointipalvelut. Maaseudun uusi aika 1/2002, 64–67.
- Harjunpää, Nina (1992). Hyvinvointia kylien asukkaille. Yhteistyöllä uudenlaisia palveluja maaseudulle. Seinäjoki: Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisusarja B: 8. 55 s.
- Keränen, Heikki (2002). Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus paikkatietojen valossa. Oulun yliopisto. Kajaanin kehittämiskeskus. Working papers 42. 54 s.
- Lehtola, Ilkka (2002). Palvelut murroksessa – maaseudun palvelurakenne erilaistuu. Maaseudun uusi aika 1/2002, 59–63.
- Mäntylä, Miia (2001). Monesta yhdeksi – Maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin julkaisu no 98. 98 s.
- Stakesin tutkimus väittää: Maaseudun ihmiset onnettomampia (2002). Keskipohjanmaa 23.8.2002. 85: 229, 12.
- Tyynelä, Matti (2001). Informaatioteknologia maaseudun mahdollisuutena. Tarina Ylistaron Kainaston tietokylästä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin julkaisu no 88. 139 s.
- Työpaikat pitävät asukkaita kunnissa (2002). Keskipohjanmaa 23.8.2002. 85: 29, 12.
- Vihriälä, Jukka (2002). Investointitukea kyläkaupoille. Ilkka 29.9.2002. 96: 264, 3.

LIITTEET

- 1 Johdantokirje ja kyselylomake
- 2 Luettelot kirjatuista muista syistä palvelujen tärkeydelle/ei tärkeydelle
- 3 Ehdotukset palvelun tarjontatavoista